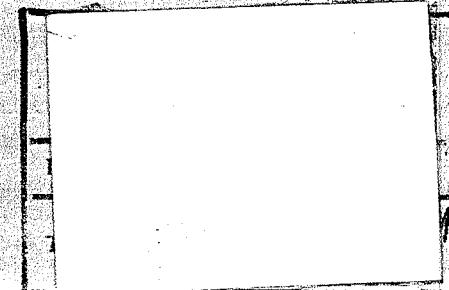

ZİYA PAŞA nin ŞİİRLERİ

Tercübent - Terkibibent - Gazeller -
Zafername - Harabat Mukaddemesi

Vasfi Mahir Kocatürk'in önsözüyle.

E D E B İ Y A T Y A Y İ N E V İ

Denizciler Caddesi, 58/C

A N K A R A

Ö N S Ö Z

ZİYA PAŞANIN ŞİRLERİ

I. Basım 1959

II. Basım 1967

ZİYA PAŞA'NIN HAYATI :

Abdülhamit Ziyaettin, Ziya Paşa, 1825 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Galata Gümrüğü kâtiplerinden Erzurumlu Ferdettin Efendi'dir. Ailesinin hali vakti yerinde idi. İlk tahsilini Bayazıt rüşdiye mektebinde yaptı. Çocukluğunda, Âşık Garip, Âşık Kerem, Âşık Ömer ve Gevheri gibi saz şairlerinin şiirlerini dinlemiş ve okumuştu. Hususî öğretmenlerden ders alarak arapça ve farsça öğrendi, sonra kendi kendine çalışıp bu bilgilerini mükemmel bir hale getirdi. Arap, fars ve Türk edebiyatlarından birçok eserler okuyarak onları taklitle şiirler yazmağa başladı.

İlk gençliğinde Babiâli'nin Sadaret Mektubi Kalemi'nde memurluk almıştı. Burada devrin edebiyata meraklı bazı gençleriyle arkadaşlık etti. Bir müddet sonra, Encümen-i Şuara'yı teşkil eden divan şairleri arasına katıldı ve çok geçmeden şiirleriyle tanındı. Babiâli'deki memurluğunda da, zekâsı, bilgisi ve başarısıyle göze çarpmış; dairesinin âmiri olan Sadaret Mektupçusu Mahmut Nedim'in (sonradan Mahmut Nedim Paşa) sevgisini ve dostluğunu kazanmıştı. Otuz yaşlarında, bu vasita ile Büyük Reşit Paşa tarafından tanınıp korunarak Saray'da mabeyin kâtiplığıne tâyin edildi. Âmirlerinden gördüğü teşvikle kısa zamanda fransızca öğrendi ve Avrupa eserleri okumağa başladı. Bu çevrede de kendini göstermiş ve işindeki başarısı, zekâsı, zarafeti, bilhassa kasideleri sayesinde, Sultan Abdülaziz'in büyük teveccühünü kazan-

AYYILDIZ MATBAASI A. S.
ANKARA — 1967

miş, Padişahın hususi sohbetlerine katılacak derecede yükselmisti. Fakat, bu teveccüh ve bundan faydalananarak gösterdiği siyasi temayüller, Âli ve Fuat Paşa'larla arasındaki açılmasına sebep oldu. Kendisini Zaptiye Nezareti müsteşarlığına tâyin ederek Saraydan uzaklastırdılar. Bundan sonra, Kıbrıs mutasarrıflığı, Meclis-i Valâ âzalığı, Beylikçilik, Bosna bölgesi müfettişliği, Deavi Nezareti, Amasya mutasarrıflığı, Canik mutasarrıflığı, tekrar Meclis-i Valâ âzalığı memuriyetlerinde bulundu. Bir yan dan Âli ve Fuat Paşaların siyasetiniince alaylarla tenkid ederek onları Padişahın gözünden ve dolayısıyle mevkilerinden düşürmeye çalışıyordu ve tekrar Padişaha sokularak Devlet idaresinde mühim roller oynuyacak yerler alınmanın yollarını arıyordu. Padişahın kendisine karşı olan sevgisi sayesinde ara sıra İstanbul'da mühim mevkilere getirilmesine rağmen, Âli ve Fuat Paşaların hâkim nüfuzu ile Saraya yanastırılmış olarak çok kere uzaklarda dolaştırdı.

1867 yılında tekrar Kıbrıs mutasarrıflığına tâyin edilince, gitmeyerek, Namık Kemal'le birlikte ve Mîsîrlî Mustafa Fazıl Paşa'nın maddî yardım ile Avrupa'ya kaçtı; Paris'de, Londra'da ve İsviçre'de bulundu. Buralarda bastırıp yurda gönderdikleri eserlerde, bîlhassa *Hürriyet* gazetesinde, istibdat rejimi aleyhine ve en çok Âli Paşa'ya karşı şiddetli yazılar yayımladı. Bir yandan da manzum ve mensur edebî eserler vermeğe devam etti. Âli Paşa'nın ölümünden sonra, 1872'de Abdülaziz tarafından affedilip yurda dönerek İcra Cemiyeti Reisliğine tâyin edildi. Çok geçmeden bu işten çıkarılıp bir müddet sonra Şûrayî Devlet âzalığına getirildi. Artık Padişahın eski teveccühünü görmüyordu, vazifesi de kendisini maddeten ve mânennet min etmiyordu. Abdülaziz'in tahttan indirilmesi hâdisesiinde el altından yardımçı rol oynadı. 1876'da Beşinci Murat'ın tahta çıkmasıyle Mabeynî Hümâyûn başkâtibi ol-

du. Fakat, aynı gün içinde, Magosa'da bulunan Namık Kemal'in serbest bırakılması için ısrar etmekle sadrazam Rüştü Paşa'yı kızdırıldığından, bu vazifesi geri alımarak birkaç gün sonra Maarif Müsteşarlığına tâyin edildi.

İkinci Abdülhamit, padişah olduktan bir müddet sonra, Ziya Bey'i vezir rütbesiyle paşa yaparak Suriye Valiliğine gönderdi. Fakat içinden onu sevmiyor, Abdülaziz'i tahttan indirenlerin hepsiyle birlikte ona karşı da hinc duyuyordu. Üç buçuk ay sonra Paşa'yı Suriye'de başarısız göstererek Konya'ya nakletti. Bir yıl sonra aynı şekilde Adana'ya gönderdi. Orada hakkında yapılan şikâyeleri incelemek ve gerekirse kendisine isten el çektirmek üzere selâhiyetli memur yolladı. Çeşitli tesirlerle vücudu yipranmış olan ve son yıllarda kendisine karşı yapılan hareketlerin mânasını çok iyi anlayan Ziya Paşa, bu üzüntülerin de eklenmesiyle, büsbütün hasta olarak 1880 yılında sirozdan öldü. Mezarı Adana'da Ulu Cami avlusundadır. Belli eserleri şunlardır:

Şiirler, Makaleler, Zafername Şerhi, Rüya, Name-i Âmal, Harabat. Bu kitaba şiirlerinden çoğu, bîlhassa esas sahîyetini temsil edenler alınmış, tamamiyle eski ruhta olan bir kısım şiirleri bırakılmıştır.

ZİYA PAŞA'NIN ŞİRLERİ

Harabat'ın önsözünde onbeş yaşıdan beri şiirle uğrastığını söyleyen Ziya Paşa'nın ilk yazdıklar ve yetişme çağının eserleri elde bulunmuyor. Süleyman Nazif tarafından "şairin el yazısıyle olan şiir mecması"na dayanılarak yayımlanan kitaptaki⁽¹⁾ şiirleri hep olgunluk çağının mahsulüdür. Ziya, bu şiirlerinde, klâsik divan edebiyatına on dokuzuncu yüzyılın Avrupa tesiriyle yenileşmiş ruhunu ekliyen bir divan şairidir. Divan şiirinde de, o zaman hâ-

kim olan Vâsif tarzından ziyade, aralarına katıldığı Encümen-i Suara şairleri gibi, eski ustatların yolunda yürüyen, hemen bütün büyük şairleri az çok temsil etmekle beraber daha çok Ruhi, Nabi ve İzzet Molla taraflarına meyleden asıl edalı bir şairdir. Tamamıyla eski ruhta olan münacat, nât, mersiye, kaside, şarkı ve tarihleri ile gazzelerinin bir kısmı sadece kudret eseridir. Bunlarda, sağlam ve mükemmel bir dille birlikte klâsik mazmunlara tam bir hâkimiyet, tasvir ve ifadede şahsiyet vardır. Yer yer, âşıkane, rindane, hakimane, hicivli ve istihzali misraqlara rastlanmaktadır:

Renc-i hatır vermesin feryad ü efganlar sana,
Gül'izarım, sen hemen sağ ol, feda canlar sana!
Sen ki sah-i hüsn ü ansın, elverir mi, sevdiğim,
Dilsikenlikler, bu nakz-i ahd ü peymanlar sana?

Ey saba, esme, nigârim uykuda;
Sevdigim, çesm-i humarım uykuda.
Değme, lütfe, gül'izarım uykuda,
Çin seheridir, nazlı yârim uykuda..

Rind-i âlimeşrebim, humhane-i endişede
Tas-ı mâkûs-ü felek bir cür'adan olmaz bana.

Vâkif isen cihanın encamına, elemden
Né istirap arzet, ne piç ü tap göster!

Perde perde san'at ibraz etmeğe Üstad-ı Sun'
Bir tiyatrophane yapmış, sonra âlem koymuş ad.

Çekenler gûşmalı tali-i nasazdan âzar
Eder tambur veş mızrab-ı istidattan feryat.

Olaydı olduğu hale rızası insanın
Bu rütbe olmaz idi çok belâsı insanın.

Hezar şeke girer her nefeste halk-i cihan
Kabul olunsa eğer her duası insanın.

Herkes zebun-u fikri-i maâş oldu asrıda,
Evvelki sevk-i meclis-i rindane kalmadı,
Taşlar yedirdi nan yerine bir zaman felek,
Nan verdi simdi, ah ki dendane kalmadı.

Tevsi-i maişette bütün zikr ile fikrin;
Seyhim, ne zaman, söyle, müselman olacaksın?

Rindi yaklastırmamak ister civar-ı cennete,
Vâizin bu hayhuyu hep sınır kavgasıdır.

Şairin bu şiirlerinde göze çarpan düşüncice ve araştırma hususiyeti birkaç müseddesinde daha genişlemiş olarak kendini gösteriyor.

Âlem hayalhane-i hikmetfesanedir,
Kevn ü fesat şive-i hükm-ü zemanedir,

Hesti yü nisti-i cihan hep bahanedir,
Mecmua-i dü kevn seraser fesanedir,

Bu kârgâh-ı sun' acep dershanelidir,
Her nakşî bir kitab-ı ledünden nişanedir.

misraqlarıyle başlayan altılı tercübindenin aşağıdaki kısmı, Nabi'nin meşhur Muhammesi'nin bir başka sekli gibidir:

Konmuş bu çarsuya bir ayine-i hayat,
Suretver olmuş onda temsil-i kâinat.

Tutmus cihâni pertev-i müşkât-ı vech-i zat,
Cevher kadim ü reng-i tesavir bisebat...

Bu kârgâh-ı sun' acep dershane dir,
Her nakşî bir kitab-ı ledünden nişan edir.

Ruh ve eda klâsik, şarkkâri; düşünme var, fakat yeme değil; felsefe, kâinat ve Tanrı kudreti karşısında âcizlik, şaşkınlık ve hayranlıktan ibaret. Bunun devamı durumunda olan büyük ve meşhur Terciibend'i aynı ruhun çok daha geniş bir şekilde ifadesidir. Namık Kemal'in

Terci ile fikri kıldın ilâ

misrağı ile övülen bu büyük manzume, kâinat ve insanlık tarihini kötümser bir görüşle özetliyerek birtakım duygularını ifade etmektedir. İçinde

Eçram-ı binihaye ile pürdür asûman,
Nispet olunsa zerre degildir bu hakidan.
Bin şems-i tabidar, bezeran meh-i münir,
Yüz bin sevabit ü nice seyyare-i ayan...
Her şems eder tevabi-i mahsusasiyle seyr,
Her tâbie tevabi-i uhra eder kiran.

Lübbü lehib-i nâr ile bir gûy-ü atesin,
Kısrı mecari-i yem ü nehr ile çakîçâk.

Her şahs nefsi unsuruna nispet eyleyip
Aklinca bir ilâh-i müşahhas eder murat.
Yekdigere ne rütbe muhalifse şahs ü akl
Âlemde ol kadar mütehaliftir itikat.
Hikmet budur ki âharına hasm ilur bilip
Her kavm kendi meslegini menhec-i sedat.

gibi yeni bilgi belirtileri ile klâsik düşünüştür modern ilme doğru taşıyan görüş ve tahvililer;

Ya Rab, nedir bu keşmekes-i derd ü ihtiyaç,
İnsanın ihtiyacı ki bir lokma nanadır!

Mazluma zalim eyler iken zulm ü gadır ü âl
Kârında asım olduğunu eylemez hayal.

Emval-i halkı sârik alıp sârikim demez,
Katil vebal-i katle dahi vermez ihtimal.

gibi hakimane duygularını düşünceler;

Güller güler, figanla geber ömr-ü andelip;
Bimar ihtizarda, ücret diler tabip.

Manend-i lâşe nâş-i tüvanger zelil ü hâr,
Kerkes misal varis ü gassal naşekip.

Balin-i naza hace-i sehr eyler ittikâ,
Hâk-i mezellet üzre yatar aç bir garip.

cinsinden acı sosyal tespitler vardır. Şair burada ondokuzuncu yüzyılın getirdiği tabii tekâmüle, eski divan şiirinin düşünüüsü yanında yeni ve daha toplu fikirler göstermektede ise de, umumî olarak belli ve sistemli modern bir hayatı görüşü taşımıyor. Âlem hakkında;

Peyvestedir sevahili girdap-ı hayrete
Bir bahrdır ki hâsılı bu bahr-i bikeran.

diyen ve her bölümünün sonunda;

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizül fuhul!

nakaratını tekrarlıyan bu manzume de, Tanrı kudretinin ifadesi telâkki edilen hayatı ve kâinat karşısında âcizlik

ve hayretle bitiyor. Bununla beraber, divan şiirinin mütekâmil ve kuvvetli bir örneğidir. Şairde düşünüçülük ve araştırcılık hususiyeti gösteren, *Terkibibent* ve diğer sosyal politik şiirlerine ilk merhale olan bir manzumedir. Nabi'nin Muhammes'i ile Fikret'in *Tarih-i Kadim*'i arasında bir köprü gibidir.

Bu gözden geçirdiğimiz şiirler, Ziya Paşa'nın, nispeten gençliğine ve hayatının kurgınlık acılarıyle henüz karşılaşmadığı zamanlara aittir. Kendisi siyasi çevrede sevilen ve sakınılan bir şahsiyet olduktan sonra edebî mahsulleri de başkalıyor. Mutasarrıflık adı altında Kıbrıs'a uzaklaştırılmış, orada felâketler geçirmiş, İstanbul'a dönüp bir müddet Meclis-i Valâ âzalığı ettiğinden sonra, hasta hasta ve zorla Amasya mutasarrıflığına gönderilmişdir. Şiirde yeni bir devreye girdiğini müjdeler gibi görünen Amasya Gazeli bu başkalığın ilk belirişidir. Divan sairi, umumi ve soyut mazmunlardan uzaklaşarak, kendini kendi çevresi içinde anlatıyor:

Zannetme ben Amasya'da paşalık eyledim;
Buldum yetim halkını, babalık eyledim.

Dilhahum üzre bir işe baş olmadım, dirîğ!
Mecliste gerçi ben dahi âzalık eyledim.

Ey hoş o sep ki yana yana bezm-i yârda.
Manned-i şem encümén-âralık eyledim!

Ne sofuya ne rinde yarandım zemanede,
Mescitte süpha, bezmde sahbalık eyledim.

Avrupa'ya kaçış, oradaki sıkıntılar, dönüştüğü mahrumiyet, nihayet Abdülhamit'in darbeleri, şairin ruhunu gittikçe hassaslaştırılmış, fikrini de olgunlaştırip aydınlatarak eski kararsız ve soyut düşüncelerini hayatı, gerçeğe ve sisteme bağlamıştır. Gene de ara sıra eski ruhun

kuvvetli hamleleri görünümekle beraber, hayatının bu safhalarının ifadesi olan şiirlerinde, çok kere vazih ve müspet görsülü, hayat ve memleket hakkında bir inanışa bağlı, belli bir gaye ile tenkid ve hücumlar yapan, inkılâpcı bir şahsiyet göze çarpmaktadır ki edebiyatımızda bir devrin ve tekâmülin ifadesi olan büyük şair Ziya Paşa işte buradadır. Bu hususiyetini gösteren şiirlerinin en başında meşhur *Terkibibent*'i gelmektedir.

Saki! Getir ol badeyi kim maye-i candır,
Aramdih-i akl-i melâmetzedegândır.

beytiyle başlayan bu uzun manzumenin ilk bölümü ve arada daha birçok yerleri eski ruh ve edanın yeni ve kudretli bir sesle devamıdır. Fakat birçok hikemî beyitleri, eski emsalinden daha canlı ve bilhassa ateşlidir:

Bibah olanın başına bir katrası düşmez
Bâran yerine dürr ü güher yağsa semadan.

Erbab-ı kemali çekemez nakis olanlar:
Rencide olur dide-i huffas ziyadan.

Yıldız arayıp gökte nice turfe müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu rehgülerinde.

Onlar ki verir lâf ile dünyaya nizamat
Bin türlü teseyyüp bulunur hanelerinde.

Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz,
Şahsin görünür rütbe-i aklı eserinde.

Zalim yine bir zulme giriftar olur âhir,
Elbette olur ev yıkın hanesi viran.

Allaha sığın şahs-i halimin gazabından:
Zira yumuşak huylu atın çiftesi pektir.

Bet'asla necabet mi verir hiç üniforma:
Zerdüz palan vursan eşek yine esektir.

Betmeye olan anlaşılır meclis-i meyde:
İşret güher-i âdemi temyize mehenktir.
Nush ile yola gelmiyi etmeli tekdir,
Tekdir ile uslanmının hakkı kötektir.
Nadanlar eder sohbet-i nadanla telezzüz
Divanelerin hemdemî divane gerektir.

Bevvâl-i Çeh-i Zemzem'i lânetle anar halk,
Sen Kâbe gibi kendini hürmetle benam et!
Bir yerde ki yok nağmeni takdir edecek gûş,
Tazyî-i nefes eyleme, tebdil-i makam et!
Manend-i secer nabit olur sabit olanlar:
Herhangi işin ehli isen onda sebat et!

Bu canlılık ve ateş, şairin, cemiyet düzeni kurmakla ilgili fikirler ve ihtiraslar tasimasından ve siyaset hayatına bizzat katılarak bu yolda mücadeleler yapıp ıstıraplar çekmiş olmasından ileri gelmektedir. Bundan dolayıdır ki eski divan şairinin tarafsız tahlil ve tehzilden ibaret kalan hikmetlerini aşarak savaşçı bir ruh göstermekte ve dünyanın bir an evvel düzelmeyi Allahtan da heyecanla istemektedir:

Zalimleri adlin ne zaman hâk edecktir:
Mazlumların cıkmadadır göklere ahi!

ve gene bundan dolayidir ki asagidakı beyitlerinde bütün
divan siri hikmetlerinden daha keskin bir ruh vardır:

Kadı ola dâvacı ve muhzır dahi şahit;
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet?

Af ile mübesser midir eshab-ı meratip,
Kanun-u ceza âcize mi hâs demektir?

Milyonla çalan mesned-i izzette serefraz,
Birkaç kurusu mürtekibin cay-ı kürektir!

Zarif fakat icabında zalim politikacı Ali Paşa'yi göz önüne getirerek onun muhalefetçi şaire indirdiği nazik politika yumruklarını hatırlatan ve Hükümeti acı istihzalarla hicveden

Yaktı nice canlar o nezaketle tebessüm:
Şirin dahi kastetmesi cana güllerektir.

Evvak ile ilân olunur cümle havadis: Elfaz ile terfih-i raiyyet yeni çıktı.

gibi beyitleri, gene bundan dolayı, derin birer hikemî söz olmanın üzerine bir politikacı karakterinin tahlilini ve bir devrin ruhunu eklemektedir.

Ziya Paşa bu uzun manzumesini mesur **Terkibent** sahibi Bağdatlı Ruhi'ye hitap olan su bevitle bitiriyor:

Meydan-ı sühande yok iken sen gibi bir er
Bir sair-i Rum oldu sana simdi beraber.

Muallim Naci "Ziya Paşa burada övünmüyor, alçak gönüllülük gösteriyor." dedi ve doğru söyledi. Namık Kemal bu şiirin değerini daha kesin bir şekilde tespit etti:

Terkip ile si'ri ettin ihyā.

Gerektan Ziya Paşa, bu manzumesiyle, çökme halinde bocalayan divan şiirini veni bir rubla diriltmiştir.

Aynı devirde ve daha sonra yazdığı gazellerinde, zaman zaman kendini hiç çekinmeden içine bıraktığı kudemavari rıtlık ve kötümserlik vakarı yanında, daha açık, hiciv ve istihzalarla dolu, fakat inkılâpcı ve yapıcı bir ruh vardır:

Ne kanuna ne cebr ü zora ne hünkâra tâbidir,
Bu bendergehte herkes dirhem ü dinara tâbidir.

Müselsel bir esarettir zaruret her hükümette:
Ki sultan nazira, nazir da hizmetkâra tâbidir.
Ahali tâbi-i metbu'dur saha hakikatte:
Yekûnun hükmü balâsında miktara tâbidir.

Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm;
Dolaştım mülk-ü İslâmî, bütün viraneler gördüm.
Bulundum ben dahi darüşşifa-yı Babiâli'de,
Felâtun'u beğenmez orda çok divaneler gördüm.

Hüner iş bilmemek, humk u cehalet kârdanlıktır,
Dirayet âciz aldatmak, zaraftettir yalan simdi.

Mürüvvet, merhamet derler biraz seyvardı âlemde;
İşi erbab-ı cahin cem'i servettir heman simdi.

Mukaddem su getirmek, testi kırmak bir idi amma,
Aceptir, mazhar-ı rüchan olur testi kıran simdi.

Son şiirlerinden biri olduğu ve istibdadın ezici yumrukları altında söylendiği anlaşılan

Bir zamanlar ben dahi düştüm belâ-yı gayrete,
Doğrulukla uğradım bin türlü derd ü zahmete.

Geh vatandan ayrılip düştüm diyar-ı gurbete.
Âkîbet oldum giriftar işbu mühlik illete,

Veh, yazık sarfettiğim ömre, zamana, hizmete,
Fikr için görmek beni kâfidir ehl-i ibrete.

Haylı demler bilmedim bais nedir bu halete.
Şimdi oldum, dostlar, vâkif bu sırr ü hikmete:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

başlangıçlı bir başka terciibendi, devrin ahvali içinde kendi politika hayatının özeti ve kırgınlıklarının acı bir ifadesidir:

Kendimi bezleyleyip İslah-ı Devlet uğruna
Ben neler çektim neler bu istikamet uğruna:
Haniúmanım tarumar oldu hamiyet uğruna,
Berk ü barım hep perişan oldu gayret uğruna,
Nefsime zulmeyledim halka adalet uğruna,
Cism ü can ettim feda bu mülk ü millet uğruna,
Ben hele oldum telef gittim bu fikret uğruna...

Kırgınlık istraplarından doğan hiciv ve istihzaların en müthişleri, en zehirlileri, Fikret'in Han-ı Yağma'sına önce giibi görünen bu manzumededir:

Feyz ise maksat mümâsat-ı zamana mail ol,
Fırka-i yaqmageran-ı asra sen de dahil ol,

Hissene mahsulden her ne çıkarsa kail ol,
Her ne derlerse sana kaydeyleme, deryadıl ol,

Hain ol ister sefih ister rezil ü cahil ol,
Tek sadakat fikrini etme, merama vâsil ol,

Rahat istersen bu pendimle, hulâsa, âmil ol:
Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

İmtizac ü aklda olsan dahi reşk-i melek
Çünkü sadıksın, ya huysuzdur adın yahut eşek.
Mümtezig derler eğer töhmette olsan müsterék.
Doğruluk derdiyle, aklın var ise, çekme emek;
İstesen de günümüz imkânsızdır icra eylemek...

Her kim ile hasbihal etsen acır gûya sana,
Halden senden ziyade kendi eyler istikâ,

Menfaat bahsinde amma eylemez asla hayâ,
Bulsa ger fırsat sana eyler husumet evvelâ...

Cünkü etmezsin umurunda hıyanet irtikâp,
Uğradıkça derde baht ü talihe etme itap!

Rahat ü iksil ile olmak dilersen kâmyap,
Çal, becer, uydur, mücazatından etme içtinap!

Ar ü namus ü hayâyi eyleme çokluk hesap,
Cümleden evyel fakat bir bâba eyle intisap!..

Sen düşersen kimseler gelmez senin imdadına,
Destgir oldukların hattâ yetişmez dadına,
Hande eylerler uzaktan cümlesi feryadına,
Dikkat etmez kimse istihkak u istidadına...
Var ise aklin eger mecnun dedirme adına!..

Haliniecdadinin tarihten etme sual,
Eyleme namus ü insaniyeti asla hayal!
Ömrünü rahat geçir: çingânelerden ibret al!..

Ondört bölüm olan bu manzumede her bölümün sonunda:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

beyti tekrarlanmaktadır. Büttün hayatında bu söylediği-nin aksını yapan ve aksine hasret çeken bir ruhun ne müthiş ittiham ve istihza feryadı! Büttün acı kötümserliğine rağmen gene de yapıcı bir ruhla yükseltilen bu şikâyet haykırışının sebebini son bölüm açıklıyor:

Nerdesin sen, nerde, çıkış, ey mehdî-i sahipzuhur!
Millet-i İslâmî pamal eyledi ceys-i fütür.
Geçti naehl ellere, hayfa, zimam-i her umur!
Ehl-i sidk u istikamet asrda görmez sürür.
Ol sebepten söylemiş bu beyti bir sahipsûr:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

Harabat'ın önsözünde, daha çocukken, Âşık Garip, Âşık Kerem, Âşık Ömer ve Gevheri gibi şairlerin şiirleri-ni okuduğunu bildiren şair, halk şiirine ve hece veznine de yabancı kalmamıştır.

Akşam olur güneş batar şimdi buradan,
Garip garip kaval çalar çoban dereden.
Pek körpesin, esirgesin seni Yaradan,
Gir koynuna kurt kapmasın, gel kuzuağım!

Âşıkları inandırır,
Yalan vâdeyle kandırır,
Bu huy seni utandırır,
Çok naz âşık usandırır.

başlangıçlı türkülerini bestelenip zamanımıza kadar söyle-negeldiği gibi Abdülâziz'e yazdığı

Derdinle görseen ne hale girdim
Varım canımı yoluna verdim,
Yıllarca vaslin özledim durdum,
Dünya gözüyle ben seni gördüm,
Ömrümde bugün murada erdim.

başlangıçlı şarkısıyla de halkın yüksek sınıf zevkine ve duygularına uygulayan şairler arasına girmiştir.

Şairlerinin en uzunu olan ve başı başına bir eser du-rumunda bulunan Zafername bütün diğer şairlerinden da-ha çok hayatı anlatan, doğrudan doğruya Ali Paşa'yı tas-vir eden bir hicieviyedir. Ziya bunu, altmış altı beyitlik bir kaside olarak, İzmit mutasarrıfı Fazıl Paşa ağzından yaz-

mış; karantine kâtipliğinden emekli Hayri Efendi'nin ağzından tahmis ederek uzun bir muhammes şeklinde sokmuş; sonra, bunun her beşliğini ayrı ayrı, Zaptiye müşiri Hüsnü Paşa ağzından, nesirle şerhdederek Zafername Şerhi adlı bir kitap meydana getirmiştir. Eserde, Âli Paşa'nın, Girit isyanı üzerine oraya gidip ayaklanması idare-i maslahatla bastırması bahis konusu olmakta, bu hâdisedeki hareketleriyle birlikte, devrin siyasi manzarası içinde sadrazamın şahsi karakteri ve hususiyetleri de karikatürize edilmektedir:

Sicacık halvet iken cariyeler ile yeri,
Turfe güyalık ederken geceler bendeleri,
Bisebep terkederek böyle huzur u hazırları
İhtiyar eyledi bu kısta su müşkül seferi,
Yoksa kim etmiş idi kendisini istiskal!

Ten-i nazendesi ne nazik igen pek de ne kart,
Kendine mani-i azm olmadı kânun ile mart,
Ona nispetle cebandır sücean-i Ispart.
Askere verdi kumandayı misal-i Bonapart
Gerçi kim gelmedi hiç silsilesinde general.

Yirmi beş kita sefine idi hükümlünde Fidel,
Tuttu bir rum vapurun bir sene ikdama bedel.
Hiç bahriyeden agâh değilken evvel
Vermedi ablokada şanı Donanmaya halel.
İngiliz devletine olsa sezadır amiral...

Ne yazarşa olur itrasına mecbur cihan,
Ne yaparsa eder elbette taaccüp insan:
Ya nasıl olmasın âsarına âdem hayran:
Yazdığı şeylere Mümtaz ü Fuat alkışhan,
Gördüğü işlere Takvim ü Ceride tellâl.

Şeh-i Devran ile yok beynine hail perde,
Yadolunmaz şu kadar var ki adı mimberde.
Yoksa ol rütbe yürü Hükmü ki herbir yerde
Padışahın adı vardır yalnız dillerde,
Zatıdır taht-i Hükûmette hakikî faal.

Kime ne kendisinin karnı ya aç ya toksa?
Çok mudur parmak atıp her işe burnun soksa?
Geri versin diyelim zatına bunlar çoksa,
Kendinin gayret-i milliyesi koymaz, yoksa
Çekilir şey mi bu mihnet kişi olsa hammal?

Afitaba yüzünün varsa da vech-i şebeli
Andırır tal'at-i maymunu ferahnaki mehi,
Onda kıl san'at-i Mevlâya serapa nigehi:
Kad değil kamet-i matbuası, bir serv-i sehi;
Göz değil cesm-i dilârası, yenabi-i zülâl!

Bezm-i adline müsavi çakıcı, tamburacı;
Meclisinde bir olur lâgutacı, usturacı;
Tanimaz çizmeci ya losturacı, mosturacı;
Öyle nazik ki eğer şapkâlı bir kunduracı
Evine gelse eder ta kapıdan istikbal.

Oratörler, avukatlar yanına gelse eğer
Onu ilzamda elbette kalilar mustar.
Bu değildir yalnız zat-i şerifinde hüner,
Öyle bir cerbeze-i nutku da var kim eyler
Hasminin hakkı dahi olsa elinde iptal.

Mazhar olsa gazab-ı pâkine sir-i nerre
Dehsetinden dağılır cismi misal-i zerre.
Muziyat olmasın asayış-i hale garre:
Kahrına uğramadı, uğrasalar bir kerre
Ne tavanlarda gezer fare ne dağlarda çakal.

Cünkü âlâ sözü eyler kötüsünden temyiz,
Nutku tesir eder olsa da gayetle veciz.
Ehl-i hacata olur her sühani şevkengiz:
Nakd-i vâdi ile hemyan-i zaruret lebriz,
Zer-i nutku ile ceyb-i fukara malâmal.

Gerçek müellif, gerçek kahramanını başkaları ağzından her iğneledikçe eserin muhayyel müelliflerini de bir yandan boyuna çuvaldırlamaktadır. Sonunda kendi dileyle onları da büsbütün maskara ediyor:

Olarak müstenid-i şime-i aff ü safhin
Nâtini Fâzil eder, Hayri kulun da şerhin.
Genç iken söylememisti yine zemm ü kadhin,
Fâzil-i pire ateh gelse de söyler methin:
Soy köpek, kalmasa da dişleri, durmaz battal.

Ye's ü hirman ile benzim sararıp solmuş idi,
Ehl-i matlup saçılım sakalım yolmuş idi.
Galiba mihnet ile çille dahi dolmuş idi.
Mutasarrıflığa bir kita sebep olmuş idi,
Bu kasidem beni valiliğe eyler isal.

Ve nihayet, kısa boylu, tutumlu, din ve imanının azlığı ile ittihamlı Âli Paşa'ya dua:

Kadd-i matbuu boyuncâ ola zilli memdut,
Lütf u ihsanı gibi ömrü ola namâdut,
Din ü imanı kadar kesbede feyz ü ikbal!..

İçinde yeni konular, görüşler, kavramlar ve yeni kelimeler bulunan Zafername de şkil ve ruh itibariyle eskiye bağlıdır; eskinin yenisidir. Divan edebiyatında onaltıncı yüzyıldan beri örneklerine rastlanan ve Mantiki'nin

İمام Pendi Kasidesi'nde, Güfti'nin çeşitli şahsiyetler hakkındaki tasvirlerinde, Hayayı, Tırsı, Süruri ve Kâni gibi hezilcilerin eserlerinde tutulan yolun devamı ve tekâmüdüdür. Fakat, Ziya, diğer siyasi - hikemi şiirlerinde olduğu gibi, bunda da bütün eski benzerlerini geride bırakmış; bilhassa, düpedüz hücum ve küfür gibi adiliklere düşmeyip eserini baştan aşağı ince ve zarif espriler üzerine kurmakla mühim bir üstünlük göstermiştir. Ayrıca kendi hayat ve karakterinde mühim bir yer alan korkunç alaycılığa geniş meydân açmakla şahsiyetinin en tam bir aynasını meydana getirmiştir. Namık Kemal bu esere hayrandır, Tahrib-i Harabat'da

Söz var ise Name-i Zafer'dır,
Ya şerhi ne dilnişin eserdir!

diyor. Gerçekten Zafername —nesir bahsinde incelenenek olan mensur şerhiyle birlikte— edebiyatımıza şeref veren nefis eserlerdendir.

Büyük bir antoloji olan Harabat'ın manzum önsözü de bir küçük eser sayılabilcek durumdadır. Eski tarzda bir tevhit-münacat ve bir nâetten sonra, eserin niçin ve nasıl tertiplendiğini; müellifin şire başlaması ile şiir ve şairlik hakkındaki düşüncelerini; Türk, İran, Arap şiirleri üzerinde görüşlerini anlatmaktadır. Şeyh Galip edasını andıran tevhit ve nât manzumeleri devri ve tarzi içinde kuvvetli, kudretli ve hattâ mükemmel dirler. Onlardan sonrası tamamiyle fikridir. Muayyen fikirleri anlatmak zorıyle ifadede ufak tefek kusurları hoş gören sair, diğer şiirlerinde de olduğu gibi, kâh eski kâh yeni görünmekte; bazan isabetsizliklere, bazan da gelişmelere düşmektedir. Günümüzdeki bilgiye göre eksik tarafları ve yanlışları da vardır. Fakat, bütün bunların yanında, daha geniş olmak üzere, mühim yenisidir, fikirler, tahliller ve tenkidler de bu-

lunmaktadır. Bunlar arasında bilhassa gairlik telâkkisi ile Türk edebiyatı ve Türk sairleri hakkındaki düşünceleri dikkate değer. Onca:

Vardır iki şart-ı şairiyet:

Evvelkisi kabil-i hilkat.

Şair sair doğar anadan,

Âsarı görünür iptidadan.

Sani-i şurut-u şairiyet:

Tahsil-i maarif ü fazilet.

İlm olmasa sair olmaz insan,

Dilsiz söyle kadir olmaz insan.

Gelse bir araya saye vü mihr,

Olmaz bir arada cehl ile şî'r.

Olsa ne kadar kavi-tabiat,

Yoktur cahil sözünde kuvvet.

Sairin nasıl bir insan olduğunu da söylüyor. Burada yeni olarak Rousseau'nun, Hugo'nun anlayışlarına benzer tasvirler görüyoruz:

Cün hür olarak gelir vücuda,

Güçtür koma sairi kuyuda.

Mesken eder etmez işbu şehri,

Guya ki görür cünun-u dehri.

Fikrini salâha salik eyler,

Bilmez ki umuma kemlik eyler.

Başlar o zamandan ihtilâfa,

Evzâ-i umum ile hilâfa.

Hem başlar o demden iptilâlar,

Ömrünce mubareki belâlar!

Fakat arkadan, eski ve şarkkâri anlayış, bir garip tepki halinde meydana çıkararak evvelkilerle çelişiyor:

Bir şaire müntaha-yı maksat:
Bir şişe şarap, bir semenhat.

Âlemde budur hele mücerrep,
Olmaz işi şairin mürettep.

Bunun farkına varınca, kendi sahisiyeti, duyguları ve kaygıları ile ilgili bir şair tipi yaratarak sairin iç hayatı ile dış hayatını ayırmayı ve gelişmeyi düzeltmeye çalışıyor.

Medhinde eğerci eyler itra,
İşde sana eylemez mudara.
Si'rinde diyen yalan dolan söz,
İşde sana söylemez yalan söz.

Sair olmak için ilim lâzım. Bedi, beyan ve dil bilgilerini, tarihi, arap edebiyatını ve bütün eskileri okuyup öğrenmemi tavsiye ettikten sonra, daha mühim olmak üzere sunları söylüyor:

İster isen anlamak cihani
Öğrenmeli Avrupa lisani.
Onsuz kişi tam sair olmaz,
Bir kimse lisanla kâfir olmaz.

Fakat Avrupa eserlerinden örnek alırken dikkat etmeli:

Taklit ile aslini unutma!
Milliyetini hakir tutma!

Burada modern bir ilmî tahlil yaparak milletlerin sahisiyetini belirtiyor ve Doğu, Batı edebiyatlarının tarihî hususiyetini isabetle tespit ediyor:

Fikretmeli ki Cenabı Biçün
Ettikte beserle arzı meskûn
Her iklime havas vermiş,
Her kavme mizac-ı has vermiş.
Mümkürn müdür etme bir firengi
Afrika'da hemmizac-ı zengi?
Kabil mi ede Racine, Lamartine,
Nef'i gibi bir kaside tezyin?
Mümkürn mü Senayi vü Farazdak
Molière gibi bir tiyatro yazmak?

Senayi'ler ve Farazdak'larla birlikte Fuzuli'lerin ve Nedim'lerin de Molière veya Shakespeare gibi eserler yazmadıkları ve yazamayacak idikleri —bir gerçek olarak— çok söylemiştir; hâlâ da söylenenek divan edebiyatının aleyhine kaydedilir. Fakat Racine'lerin ve Lamartine'lerin de Nef'i gibi bir kaside yazmadıkları ve yazamayacakları aynı gerçektir ki —edebiyatların mukayese ve değerlendirilmesinde çok mânali olmak üzere— memleketimizde ilk defa Ziya Paşa tarafından ifade edilmiştir.

İslâmî doğu edebiyatlarının antolojisini yaparken Orta Asya Türk şiirine yer vermeyi de ihmâl etmiyen Osmanlı şairinin şu sözleri:

Cünkim bu dile, misal-i mader,
Oldu Çağatay lisani mastar;
Terkeylemeğe hicap ettip,
Ondan dahi intihap ettim.
Malûm ola ta zaman ne olmuş,
Evvel ne imis lisan, ne olmuş.

devrinden çok daha ileri ilmî bir düşünüş, dil ve edebiyatın tekâmüline ait modern bir toplu görüsür ki, Fuat Köprülü ile edebiyat tarihimize giren bir realitenin ilk öncüsüdür.

Müellif, Osmanlı edebiyatından bahsederken de aynı toplu görüşle şiirimizi ve şairlerimizi tahlil ve tenkid etmektedir. Kendinden evvel de var olan bir görüş tarzını tespit ederek şairlerimizi üç devir içinde şöyle sıralıyor: Baki'ye kadar olan devirde yetişenler Kudema (Eskiler); Baki'den itibaren Nabi'ye kadarki zamanda gelenler Evasıt (Orta devir şairleri); Nabi'den sonrakiler Evahir (son devir şairleri). Divan edebiyatının akışı ve gelişimi bakımından oldukça mânali olan bu tasnif içinde büyük ve mühim sahisiyetleri de inceliyor. Bunlar hakkında yaptığı tahliller değerli, tasvirler orijinal, verdiği hükümler çok kere isabetlidir. Meselâ, Şeyh Galip ve Hüsn ü Aşk için

Gelmistiř o şair-i yegâne
Güya bu kitap için cihane.

ve Sümbülzade Vehbi için

Amma ki kaside vü gazelde
Benzer kokusuz güle cebelde.

deyişi güzel ve yerindedir.

Şiir ve şairler hakkında manzum veya mensur düşünsel söylemek divan edebiyatında yeni değildi. Fakat Ziya Paşa'nın, bes yüz yıllık edebiyatımızı ele alarak, Arap ve İran edebiyatlarıyla ilgisi ve tarihî akışı içinde incelemesi, devri için tamamiyle yeni ve avrupai bir görüşün ifadesidir. Harabat Mukaddemesi'nin bu kısmı, memleketimizde avrupai ve toplu görüşle ilk defa olarak yapılmış bir edebiyat tarihi hulâsasıdır. İllerde görüleceği üzere, ondan sonra gelen bir çok edebiyatçılar onun bu eserindeki fikirlerden bir hayli ilham almışlardır. Avrupa dili, kültürü ve edebiyatı hakkında söyledikleri de bu âlemi memleketimize ilk tanıtan umumî görüşlerdendir.

Ziya Paşa, Harabat Mukaddemesi'nden başka olan şiirlerinin çoğunda da gene fikir şairidir. Fakat, birçok şahsi şiirlerinde olduğu gibi, bu çeşit şiirlerinde de lirizm vardır. Hikemi sözleri, çok kere, sakin bir filozofun tarafsız bir insanlık düşüncesiyle yaptığı tahliller ve verdiği öğütler değil; hayatı tasarladıklarını göremeyen ve beklediğini bulamayan, zeki, faal, meziyetli ve ihtiwaslı bir ruhun duyduğu acılar ve hinçlarla fırlattığı zehirli oklardır:

Dehrden aldım, Ziya, tiğ-i zebanla intikam;
Rahmet olsun fenn-i nazmin pirine üstادına.

derken bu ruh halinin ve kendi şairliğinin hususiyetini çok güzel bir şekilde tespit etmektedir. Bununla beraber, bazı görünüşlere ve hattâ Namık Kemal'in bazı ittihamlarına rağmen, onu şahsi menfaatçi bir karakter saymak mümkün değildir. Namık Kemal'in, sanat, ülkü ve inkılâp arkadaşı Ziya Paşa, bu hususlara dair sevgi ve imanda hiç de ondan ayrı ve hattâ aşağı değildi. Şu kadar var ki şahsi karakter bakımından, o, Namık Kemal değil, Ziya Paşa idi. Kemal, ideale doğru giderken, ikbali, saadeti, vezirliği, ayak altına almış; hayatın günlük huzuruna kıymet vermemiş, çoluk çocuğunu bile gözden çıkarmıştı. Ziya Paşa, idealıyla birlikte, ikbali, mevkii, rahati, hayatı da sever ve isterdi. Kemal de eski edebiyat zevkini kuvvetle taşımakla beraber, edebiyatta ideal bahis konusu olunca, onu unutur ve elinden gelse mahvederdi; Ziya, yendi edebiyatın en büyük öncülerinden biri olduğu halde, zaman zaman kendini eski edebiyat zevkine terketmekte hiçbir mahzur görmezdi. Kemal, istibdatçılardan bir zarar görmeden onların aleyhine dönmüş ve bir daha lehlerine en küçük bir temayül göstermemiştir; Ziya müstebitlerin kahrına uğradıktan sonra mücadeleye geçti, lütuflarını görünce onlara karşı sempati duydu, siyasi düşmanları

aleyhine iltifatından faydalananmak için Abdülâziz'i övdü ve ona tekrar sokulmağa çalıştı. Abdülhamit'in valiliğini —Namık Kemal gibi şartların zorla değil— istiyerek kabul etti. Abdülâziz'in sevgili sadrazamı, eski kafalı Mahmut Nedim Paşa'dan Namık Kemal ideali dolayısıyle nefret eder; Ziya Paşa, eskiye ait müsterek zevki ve dostluğun dolayısıyle onu severdi. Ama bütün bunlar Ziya Paşa'nın ne hayatını lekelemiştir, ne de sanatını. Çünkü bu dönenleri ve sempatileri mutlak olmadığı gibi ideallerini ezip yok edecek kadar geniş ve kuvvetli de değildi. Onun içinde ideallerle hayat ihtiwasları ve şahsi hinçlar bir arada yasas, zaman zaman biri diğerlerine hâkim duruma geçerdi. Fakat bu da bir ruh halinin ifadesi ve çok kere politika icabiydi. Nitekim tamamiyle idealistlik, insanlık ve ferasat örneği olan, mevkii ve menfaati ayak altına alan hareketleri de vardı:

Âli Paşa'nın daima aleyhinde bulunup onunla uzun zaman dargin yaşadıktan sonra bir gün iyi niyetle barışmağa gitmiş ve sadrazam kendisini iltifatla karşılaşmayı başlamıştı. Bunun arkasından taltifler gelebilicekti. Fakat, sohbet esnasında Belgrat kalesinin Sırp'lara terkedilişi bahis konusu oldu. Âli Paşa'yı ittiham eder gibi sert bir şekilde "Nigin verdiniz?" diye sordu. Onun, zâhirî de olsa, nazikâne izahlarını kabul etmiyerek, muhtemel taltifleri ayak altına alarak, eskisinden daha çok dargin ve muhalif, yanından ayrıldı.

Çok sevdiği, övdüğü, eski dostu ve hattâ koruyucusu Mahmut Nedim Paşa'nın son sadrazamlığında yaptığı mânasız hareketleri görünce açıktan açıkça aleyhinde konuşmağa başladı. Bu sadrazamın, kendisine imzalatmak istediği Rumeli demiryolları anlaşmasını, en ağır ısrarlarına rağmen imzalamadı; ona karşı en sert sözleri söylemekten çekinmedi.

Beşinci Murat tahta çıktığı gün, Mabeyni, Humayun

başkâtibi olmuştu. Aynı günde, pek çok mühim işler ve telâşlı durumlar arasında, daha cü'lûs töreni sona ermeden, Magosa'da bulunan Namık Kemal'in serbest bırakılarak İstanbul'a gelmesini hatırlattı. Sadrazam Rüştü Paşa'nın şimdilik bu işe fazla ehemmiyet vermediğini görünce, kendi aleyhinde yapacağı fena tesiri hiç düşünmeyerek, siddetle israra başladı. Nihayet, padışahtan telgraf çekilmesi emrini alıp sadrazama getirdi ve onu kızdırarak kendi azline sebep oldu.

Bu hareketleri, tam mânasıyla Namık Kemal'in karakter arkadaşı olduğunu gösteriyor. Ama, gördüğümüz gibi, ondan ayrıldığı taraflar da var. Ne denebilir: Namık Kemal fevkâlâde adamdı; Ziya Paşa bütün cepheleriyle insan ve büyük insan. Şiirlerinde görülen de işte bu şahsiyetidir.

Memleketimize, demokrasi, inkilâpcılık, edebiyata yenalik ve insanî ahlâk yolunda ettiği hizmetler büyüktür. Şair olarak divan edebiyatının en değerli şahsiyetleri, fikir adamı olarak, yeni edebiyatın en büyük öncüleri arasındadır.

Vasfi Mahir KOCATÜRK

S İ İ R L E R

TERCİİBENT

Bu kârgâh-ı sun' acep dershanedir.
Her nakşî bir kitab-ı ledünden nişanedir.

Gerdun bir asiyab-ı felâketmedardır,
Güya içinde âdem-i avare danedir.

Manend-i div beğgelerin iltikam eder
Köhne ribat-ı dehr acep âsiyanedir!

Tahkik olunsa naks-ı temasil-i kâinat
Ya hâb ü ya hayal ü yahut bir fesanedir.

Münser olur umur-u cihan bir nihayete;
Sayfin şitaya meyli baharin hazanedir.

Kesb-i yakîne âdem için yoktur ihtimal,
Her itikat akla göre gaibanedir.

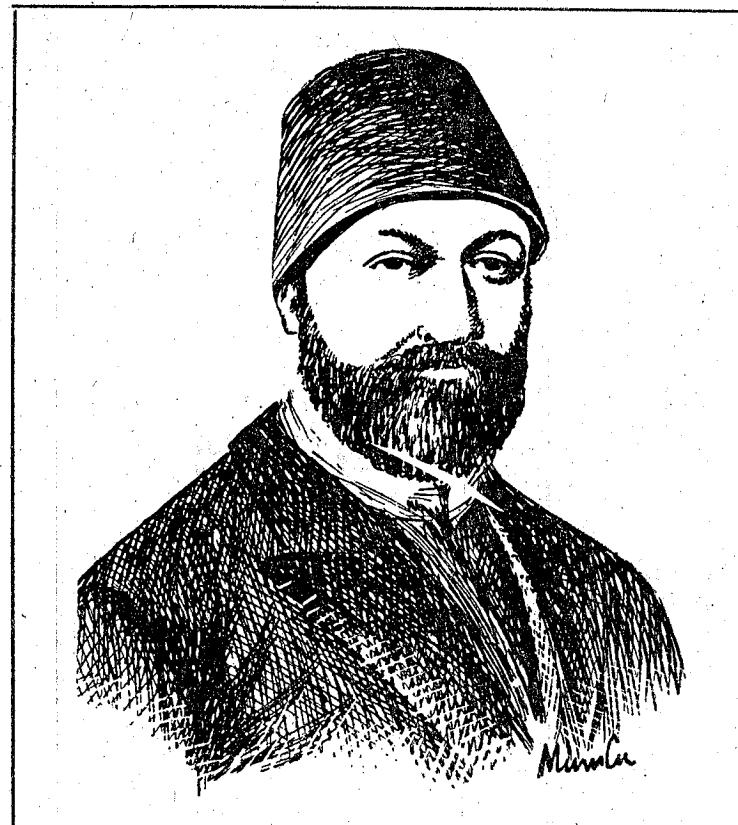
Yâ Rap, nedir bu kesmeker-ı derd-i ihtiyaç,
İnsanın ihtiyacı ki bir lokma nânedir!

Yoktur siper bu kubbe-i firuzefamda,
Zerrat cümle tir-i kazaya nişanedir.

Asl-ı murat hükm-ü ezel bulmadır viicut,
Zâhirdeki savab ü hatâ hep bahanedir.

Bir failin measiridir cümle hâdisat,
Ne iktiza-yı cerh ü ne hükm-ü zamanedir.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhûl.

Ziya Pasa

Ecram-i binihaye ile pürdür asüman,
Nispet olunsa zerre degildir bu hâkidan.

Bin şems-i tabdar ü hezâran meh-i münin,
Yüz bin sevabit ü nice seyyare-i ayan.

Her şems eder tevabi-i mahsusasiyle seyr,
Her tâbie tevabi-i Uhrâ eder kiran.

Her şems eder levahikâna nesr-i feyz-i hâs,
Her lâhikin tabiatı emsaline nihan.

Her cümle merkezinde eder seyr-i bivukuf,
Her kit'a mihverinde bulur feyz-i cavidan.

Her cümle-i vesiada mepsut bin vücut,
Her kit'a-i fesihada mes hut bin cihan.

Herbir vücut masdar olur bin vücut için,
Herbir cihan hezar cihandan verir nişan.

Her zerrede tarîka-i mahsusa üzre feyz,
Her cismde tabiat-i mahsusa üzre can,

Her âlemin sinîn ü tevarîhi muhtelif,
Herbir zeminde başka hesap üzredir zaman.

Peyvestedir sevahili girdâb-i hayrete,
Bir bahrdır ki hâsılı bu bahr-i bikeran.

Sûphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Sûphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhûl.

Bir zerredir ki zerre-i nâmünteha-yı hâk,
Bir zerre harice edemez ondan infikâk.

Lübbü lehib-i nâr ile bir gûy-ü âtesin,
Kısrı mecarî yem ü nehr ile çâkiçâk.

Nispetle kısrı hacmina ol lübb-ü atesin
Sol kubbedir ki fersoluna onda berk-i tâk.

Bu kısrıdır ki cümle-i hayvana ruz ü şep
İhzar-i rizk u tuşe için eyler ihmâk.

Gâhî teneffüs eyleyicek ejder-i zemin
Kûh-ü sererfeşanlar eder Arzı lerzenâk.

Ol zerre-i cesîmeyi fanus-u şem' vâr
Olmuş muhit tüdebetüde nesîm-i pâk.

Kim ruz ü şep o sofra-i âlemşümülden
Her nefş rizkin almada berveç-i iştirâk.

Bu noktadir yemîn ü şimali beyan eden,
Eyler cihâfa akl bu merkezden insilâk.

Zerrat-i kevn bunda bulur neşve-i hayat;
Efrad-i halk bunda çeker cür'a-i helâk.

Husbîde-i fîras-ı emandır nüfus hep,
Bir top-u şulenâkte bikayd-i vehm ü bâk.

Sûphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Sûphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhûl.

Dendan-ı şire lokma olur ahuvan-ı zâr,
Bir gûsfendi tûme kilar gürg-ü cansıkâr.

Bicûrm iken gıda-yı anâkip olur mekes,
Mâsum iken kebuteri şahin eder sikâr.

Âciz iken ukaba giriftar olur keşef;
Gûk-ü zaifi kut edinir bivesile mâr.

Bicünha makiyanbeçeyi çâkeder zegan,
Bisabika düpare eder müşu müşhâr.

Güncîk-i zârı başe-i perran helâk eder,
Eyler tezervi pençe-i kadrinde bâz hâr.

Mâr-ı zemine lokma olur mürg-u tîzper,
Mürg-u havaya tûme olur mâhi-i bihar.

Gavvası, hirs-ı gevher eder lokma-i nehenk;
Kepki ümid-i dane eder telleye sikâr.

Dürdane-i derunu için çâk olur sedef,
Âvazidir kafeste eden bülbülü nizar.

Bidesterin helâkine hâye olur sebep,
Katl-i samur-u zâra olur postu medar.

Galip, zebunu kaidedir eylemek telef;
Yerde, havada, bahrde cari bu girüdar.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhûl.

Geh afitab ü gâh kevakip, gehî cemât,
Oldu İlâh-ı mutekad-i zümre-i ibât.

Geh ıcl ü gâh âtes ü Yezdan ü Ehrimen,
Geh nur ü zulmet oldu kazaya-yı itikat.

Akl ü cemal ü aşk İlâh oldu bir zaman,
Putlarla doldu bir nice cümle-i bilât.

Encâm erdi nevbet-i tevhid-i zat-ı Hak,
Geldi zuhura bunda da bin fitne, bin fesat.

Geh ayn ü gâh gayr sanıp halk u Haliki,
Geh cem'e gâh farka ukul etti itimat.

Oldu hezar zat denip geh sifâta ayn,
Bir aslda gehî nice asl etti ittihat.

Her şahs nefsi unsuruna nispet eyleyip,
Aklinca bir İlâh-ı müşahhas eder murat.

Yekdigere ne rütbe muhalifse şahs ü akıl,
Âlemde ol kadar mütehaliftir itikat.

Hikmet budur ki âharına hasm olur bilip
Her kavm kendi mesleğini menhec-i sedat.

Amma bu ihtilâf ile maksudu cümlenin,
Bir Halika hulûs ile etmektir inkıyat.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhûl!

Güller güler, figanla geber ömr-ü andelip,
Bîmar ihtizarda, ücret diler tabip.

Manend-i lâse nâs-i tüvanger zelil ü hâr,
Kerkes misal vâris ü gassal naşkip.

Balîn-i nâza hace-i sehr eyler ittikâ,
Hâk-i mezallet üzre yatar aç bir garip.

Pertevfüruz-u bezm-i tarap şem'-i handeriz,
Pervane-i sikesteper üftade-i lehip.

Sûm u basal cü nergis ü lâle küşadelep,
Mahpus kûnc-ü mahfaza-i tengnâda tip.

Bisternüvaz-i izz ü safâ ahmak-ı hasis;
Külhannişin-i züll ü hevan âkil-i hasip.

Geh devlet-i cihandan eder cehl behreyap,
Geh lokma-i işâdan eder akl binasip.

Makbul-ü bezm-i sohbet olur müfsid-i leim;
Menfur-u tab'-i âlem olur nâşih-i musip.

Gâhi muhakkar-ı cühelâ sair-i beliğ,
Gâhi musahhar-ı humaka fâzıl-ı edip.

Bir âcizin maişeti noksanpezir olur,
Bir zalimin umuru eder kesb-i ferr ü zip.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhul.

Ya Rap, nedir bu dehrde her merd-i züfunun
Olmus belâ-yı akl ile ârâmdan masûn!

Ya Rap, niçin bu arsada her sahs-i arifin
Miktâr-ı fazlina göre derdi olur füzün.

Herhangi suya atf-ı nigâh etse bihuzur,
Herhangi seye sarf-ı hayal etse aklı dun.

Mümkür müdür hakikat-i esyayı vezn ü derk
Mizan-ı akla dirhem-i tadil iken zunûn.

Küncide-i basiret olur mu bu acz ile
Haysiyet-i havadis ü keyfiyet-i süün.

Güya ki bunca mihnet ü gam az gelip olur
Bir de tahakküm-ü cühelâ ile bağıri hun.

Bilmem ki muktaza-yı nizam-ı cihan midir:
Daim cihanda cahil olur mes'adetnûmün?

Cari cihan cihan olahdir bu kaide:
Bir ahmak-ı deniye olur ehl-i dil zebun.

Nadan firaz-ı izz ü saadette serfiraz,
Dâna hazır-i acz ü mezelette sernigûn.

Nadan kâmperver eder tali-i bülent,
Ehl-i kemali sail eder baht-i vajgûn.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil-ukul,
Suphane men bikudretihi yâciz-ül-fuhul.

Kimdir bu aczi hâs kılan nev'i âdeme?
Kimdir bu nev'i eşref eden cümle âleme?

Seytan-ı nefsi kimdir eden alet-i şurur?
Kimdir koyan zebun-u havayı cehenneme?

Mansur'u kim düşürdü enel'Hak diyarına?
Kim verdi hükm katlı için ser'i ekreme?

Kimdir şarabı hürmet ile telhkâm eden?
İmal-i cam ü badeyi kim öğreten Cem'e?

Kimdir Yahudu münkir-i icaz-ı Hak eden?
Kimdir Mesihî nefh kılan zat-i Meryem'e?

Kimdir veren cesaret-i serr ü fezahati
Süfyan'a, Câde'ye, Şimir'e, İbni Mülcem'e?

Kimdir Nasîr-i Tûs'u Hülâgû'ya sevkeden?
Müstasim'ı kim etti karın Ibn-i Alkam'e?

Kimdir veren alile tedaviye ihtiyaç?
Kimdir koyan meziyyet-i İslahi merheme?

Zenbur kimden eyledi tahsil-i hendese?
Bülbüllere kim eyledi talim-i zemzeme?

Kimdir bu kârgâha çeken perde-i hafâ?
Kimdir veren tasavvur-u teftiş âdeme?

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâciz-ül-fuhul

Etmiş kimisi rahatın ikbal için feda,
Olmuş kimi beliyye-i idbara müptelâ.

Olmuş kimi tüvanger-i devran iken zelil,
Olmuş kimine devleti sermaye-i anâ.

Toplar kimisi vâris ü hâdis için nükut,
Eyler kimisi servet için ömrünü heba.

Düsmüş kimi tecessüs-ü kibrit-i ahmere,
Olmuş kimine mucib-i iflâs kimya.

Etmiş kimin harîs-i kital arzuy-u şan,
Kilmiş tamah kimisini candade-i vega.

Olmuş kimi müsahhar-i efsün-u çeşm-i yâr,
Olmuş kimi mukayyed-i giysu-yu dîrlüba.

Etmiş hava-yı lâle kimin dağdar-ı gam,
Olmuş kimine derd-i gül ü yasemen belâ.

Tefrik için kimisi okur rukye-i füsün,
Teshir için kimisi yazar nusha-i dua.

Olmuş kimi safâ ile rind-i piyalekes,
Olmuş kimisi hîrs ile üftade-i riya.

Etmiş hulâsa bir emel-i hâs bilüzum
Her şahs-i hürri kayd-i esaretle müptelâ.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâciz-ül-fuhul.

Mazluma zalim eyler iken zulm ü gadr ü âl
Kârında âsim olduğunu eylemez hayal.

Emval-i halkı sârik alıp sârikim demez,
Katil, vebal-i katle dahi vermez ihtimal!

Bir vech-i hak beyan eder elbette fiiline
Herhangisinden eyler isen ayrıca sual!

Bir memlekette salbolunur katı-i tarîk,
Bir yerde mucib-i şeref ü fahr olur bu hal!

Bir beldede hicab-i zenan aybolur, gene
Bir şehrde bu hâlet olur bais-i cemal!

Mesrep olur garabı içer hürmetin' bilir,
Mezhep olur hukuk-u ibadı görür helâl!

Bir âkil-i müsellemül'etvara mahrem ol,
Mişvar ü tavrimi nazar-i itibara al!

Seyret ne denlü vaz'-i garibi eder zuhur,
Kim herbiri cünuna olur başka başka dâl!

Vabestedir hayaline ef'ali herkesin,
Kimse umuruna edemez nispet-i dalâl!

Akl ü cünuna batıl ü hakkı beyan için
Yoktur cihanda hayf ki mizan-i itidal!

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâciz-ül-fuhul.

Eyler sabâh sâmi ve leyli nehar eder,
Sayfi kilar sita ve hazâni bahar eder.

Nez-i hayat-i hayy eder, emvata can verir,
Eyler gubarı âdem ü cismi gubar eder.

Cism-i Halil'e nari eder nur kudreti;
Nuru Kelîm'e hikmeti hemreng-i nar eder.

Leyli-i hüsnü çeşmine Şirin gösterip
Ferhad'ı derd-i aşk ile Mecnun u zâr eder.

Demlerce bir tamahla kilar kalbibihuzur,
Yillarca bir emelle dili bikarar eder.

Bir mülkü bir harîs-i sitemkâr için yıkar,
Bir kavmi bir münafık ile tarumar eder.

Bir cismi izz ü naz ile sadsâl besleyip
Encam-i kâr pençe-i merke sikâr eder.

Yüz yılda bir viçudu kilip genc-i marifet
Âhir yerin nesimen-i hâk-i mezar eder.

Ârif odur ki muterif-i acz olup, Ziya,
Bu hâdisat-i cariyeden itibar eder.

Mülkünde hak tasarruf eder keyfemâyesâ,
İsterse kevni yok eder, isterse var eder.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâciz-ül-fuhul!

TERKİBİBENT

Saki, getir ol badeyi kim maye-i candır,
Aramdih-i akl-i melâmetzedegândır.

Ol mey ki olur saykal-i dil ehl-i kemale
Napuhtelerin aklına badi-i ziyanırdır.

Bir cam ile yap haturı, zira dil-i viran
Mehcur-u harabat olalı hayli zamandır.

Saki, içelim aşkına rindan-i Hudanın;
Rindan-i Huda vâkif-i esrar-i nihadır.

Saki, içelim rağmine sofi-i harîsin
Kim maksadı kevser, emeli hur-ü cinandır.

Aşk olsun o pîr-i mey-i perverde-i aşka
Kim badesi sadsale vü sakisi civandır.

Pir-imeye sor meselede var ise şüphen,
Vâizlerin efsaneleri hep hezeyandır.

Ben anladığım çarh ise bu çarh-i çependaz
Yahşı görünür sureti amma ki yamandır.

Benzer felek ol çember-i fanus-u hayale
Kim naks-i temasılı seriülceryandır.

Saki, bize mey sun ki dil-i tecrübetâmuz
Endiše-i encam ile vakf-i helecandır.

İç bade güzel sev var ise akl üş suurun,
Dünya var imis ya ki yok olmuş ne umurun!

Yetmez mi bu kasrı revis-i ağreb-i âlem?
Bir menzile ermez mi acep kevkeb-i âlem?

Şimdi uyuyanlar o zamanda uyanırlar;
Bir supha reside olur âhir şeb-i âlem.

Pamâl eder encam kimin üstüne dönse
Ağaz edeli devre budur meşreb-i âlem.

Bin böyle cihan-i zer ü sîm olsa yetişmez,
Mümkür mü ki is'af oluna matleb-i âlem?

Hariçten eğer olsa temasasına imkân
Müthiş görünür helkel-i müstâceb-i âlem!

Almış yükünü şöyle ki, seyrinde halelsiz,
Bir zerre dahi kaldırılamaz merkeb-i âlem!

Ebna-yi beserde kalacak mı bu muâdat?
Bilmem ne zaman doğrulacak mezheb-i âlem?

Her safhada bir şekl-i hakikat eder ibraz,
Her gün çevirir bir varaka mikleb-i âlem.

Bin ders-i maarif okunur her varakında,
Ya Rap! Ne güzel mektep olur mekteb-i âlem!

Bu cism-i kesîfin neresi merkez-i kuvvet?
Ya Rap, ne matîyyeyle gezer kaleb-i âlem?

Suphaneye ya men halekal' halka ve sevvâ,
Suphaneye Suphaneye Suphaneye elfa!

Ey kudrette olmيان âgaz ü tenahi,
Mümkin değil evsafını idrâk kemahi.

Her nesne kilar varlığına hüsn-ü sehadet,
Her zerre eder vahdetine arz-ı güvahî.

Hükümün kilar izhar bu âsar ile mihri,
Emrin eder ibraz bu envar ile mahî.

Dilsir-i bisat-ı niamın mürg-u havaî,
Siyrab-ı zülâl-i keremindir sudâ mahî.

Eyler, keremin âtesi gülzar Halil'e;
Mağlûp olur peşseye Nemrud-u mübahî.

Zalimleri adlin ne zaman hâk edecektr?
Mazlumların çıkmadadir göklere ahî!

Bigânelere münhasır envâ-ı huzuzat,
Mihnetzede-i aşkına mahsus devahi.

Sensin eden idlâl nice ehl-i tarîki;
Sensin eden ihda nice gümgeste-i rahi.

Hükümün ki ola mücib-i hayr ü şer-i ef'al,
Ya Rap, ne içindir bu evamir, bu nevahi?

Sendendir, İlâhi, yine bu mekr ü bu fitne;
Bu mekr ü bu fitne yine sendendir İlâhî!

Güfti bikün ü bâz zenî seng-i melâmet;
Dest-i men ü dâmân-ı tü der ruz-i kiyamet.

Bir katra içen çesme-i pür hun-u fenadan
Başın alamaz bir dahi baran-ı belâdan.

Asude olam dersen eğer gelme cihana:
Meydana düsen kurtulamaz seng-i kazadan.

Sabitkadem ol merkez-i me'mum-u rızada
Vareste olup daire-i havf ü ricadan.

Dursun kef-i hükmünde terazi-yi adalet
Havfin var ise mahkeme-i ruz-u cezadan.

Her kim ki arar buy-i vefa tab'-i beserde
Benzer ona kim devlet umar zill-i hümadan.

Bibaht olanın bağına bir katrası düşmez
Baran yerine dür्र ü güher yağsa semadan.

Erbab-ı kemali çekemez nakış olanlar:
Rencide olur dide-i huffaş ziyanan.

Her âkile bir dert bu âlemde mukarrer;
Rahat yaşamış var mı güruh-u ukalâdan.

Halletmediler bu lûgazın sırrını kimse,
Bin kafile geçti hükümedan, fuzalâdan.

Kıl san'at-ı ustası tehayyürle temasâ,
Dem vurma eğer arif isen çun ü çiradan.

İdrâk-i maalî bu küçük akla gerekmekz,
Zira bu terazi okadar sıkleti çekmez.

Dehrin ne safa var acaba sim ü üzerinde,
İnsan bırakır hepsini hin-i seferinde!

Bir reng-i vefa var mı nazar kil şu sipihrin
Ne leyl ü neharında ne şems ü kamerinde.

Seyretti hava üzre denir taht-i Süleyman,
Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde.

Hür olmak eğer ister isen olma cihanın
Zevkinde, safasında, gamında, kederinde.

Canan gide, rindan dağila, mey ola rizan;
Böyle gecenin hayr umulur mu seherinde!

Hayr umma eğer sadr-i cihan olsa da bilfaz
Her kim ki hasaset ola ırk ü güherinde.

Yıldız arayıp gökte nice turfe müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu rehgüzerinde.

Onlar ki verir lâf ile dünyaya nizamat
Bin türlü teseyyüp bulunur hanelerinde.

Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz,
Şahsin görünür rütbe-i akı eserinde.

Ben her ne kadar gördüm ise bazı mazarrat
Sabit-kademim yine bu re'yin üzerinde:

İnsana sadakat yakışır görse de ikrah,
Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah.

Gadrede reayasına vali-yi eyalet;
Dünyada ve ukbada ne zillet, ne rezalet!

Lâyk midir insan olana, vakt-i kazada
Hak zahir iken bâtin için hükmü imalet?

Kadi ola davacı ve muhzır dahi şahit,
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet?

Ey mürtekib-i har, bu ne zillet ki çekersin
Birkaç kuruşa müddet-i ömrünce hacalet?

Lânet ola ol mala ki tahsiline anın
Ya din ola ya ırz ü ya namus ola alet!

Âdem olanın hayr olur âdemlere kasti,
İnsanlığa insanda budur işte delâlet.

İnsan ona derler ki ede kalb-i rakiki
Âlâm-i beninev'i ile kesb-i melâlet.

Âdem ona derler ki garazdan ola salim
Nefsinde dahi eyliye icra-yi adalet.

Sadık görünür kisvede erbab-i hiyanet,
Mürşit sanıhr vehlede eshab-i dalâlet.

Ekser kişinin suretine sireti uymaz,
Yar Rap, bu ne hikmettir, İlâhi, bu ne halet!

Ümmid-i vefa eyleme her şahs-i degalde:
Çok haciların çıktı haçı zir-i bagalde.

Bir abd-i habes dehre olur baht ile sultan,
Dahhak'in eder mülküni bir Gâve perişan.

İkbaline, idbarına dil bağlama dehrin;
Bir dairede devredemez çember-i devran.

Zalim yine bir zulme giriftar olur âhir,
Elbette olur ev yikanın hanesi viran.

Ekser görüllür günkü ceza cins-i amelden,
Encamda âhenden olur rahne-i sühân.

Tezkir olunur lân ile Hacac ile Cengiz,
Tebcil edilir Nuşirevan ile Süleyman.

Kabil midir elfaz ile tağyir-i hakikat,
Mümkür mü ki tefrik oluna küfr ile iman?

Bir hâkten inşa olunur deyr ile mescit,
Birdir nazar-i Hakta mecus ile müsleman.

Her derdin olur çaresi, her inliyen ölmez,
Her mihnete bir âhir olur, her gama pâyân.

Geh çâk olunur damen-i pakize-i ismet,
Geh iffet eder âdemi arâyis-i zindan!

Sabret siteme ister isen hüsn-ü mükâfat,
Fikreyle ne zulmeyediler Yusuf'a, ihvan!

Zalimlere bir gün dedirir kudret-i Mevlâ:
Tallahi lekad âserekellâhü aleynâ!

Her şahsi harîm-i Hak'a mahrem mi sanırsın:
Her taç giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?

Dehri arasân binde bir âdem bulamazsin,
Âdem görünen harleri âdem mi sanırsın!

Çok mukbili gördüm ki güler, içi kan ağlar;
Handan görünen herkesi hurrem mi sanırsın?

Bil illeti kıl sonra müdavata tasaddi;
Her merhemi her yareye merhem mi sanırsın?

Kibre ne sebep, yoksa vezirim diye gerçek
Sen kendini düstur-u mükerrem mi sanırsın?

Ey müftehir-i devlet-i yekruze-i dünya,
Dünya sana mahsus ü müesellem mi sanırsın?

Hâli ne zaman kaldı cihan ehl-i tama'dan,
Sen zatını bu âleme elzem mi sanırsın?

En ummadığın kesfeder esrar-i derunun,
Sen herkesi kör âlemi sersem mi sanırsın?

Bir gün gelecek sen de perişan olacaksın,
Ey konca, bu cem'iyyeti her dem mi sanırsın?

Namert olayım çarha eğer minnet edersem,
Cevrinle senin ben keder etsem mi sanırsın?

Allaha tevekkül edenin yaveri Haktır,
Naşat gönül bir gün olur sat olacaktır.

Pek rengine aldanma felek eski felektir,
Zira feleğin mesreb-i nasazı dönektir.

Ya bister-i kemhada ya viranede can ver,
Cün bay ü geda hâke beraber girecektir.

Allaha sığın şahs-i halîmin gazabından,
Zira yumuşak huylu atın çifteksi pektir.

Yaktı nice canlar o nezaketle tebessüm:
Sırın dahi kasdetmesi cana gülerektir.

Bet-asla necabet mi verir hiç üniforma:
Zerduz palan vursan eşek yine eşektir.

Betmaye olan anlaşıılır meclis-i meyde:
İşret güher-i âdemî temyize mehenktir.

Nush ile yola gelmiyeni etmeli tekdir,
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir.

Nadanlar eder sohbet-i nadanla telezzüz:
Divanelerin hemdemî divane gerektir.

Af ile mübesser midir eshab-i meratip,
Kanun-u ceza âcize mi has demektir?

Milyonla çalan mesned-i izzette serefraz,
Birkaç kuruşu mürtekibin cay-i kürektir.

İman ile din akçedir erbab-i gınada,
Namus u hamiyet sözü kaldı fukarada.

İkbal için ahbabı siyet yeni çıktı,
Bilmez idik evvel, bu dirayet yeni çıktı.

Sirkat çoğalıp lâfz-i sadakat modalandı,
Namus tamam oldu, hamiyet yeni çıktı.

Düşmanlara ahababını zem oldu zarafet
Dildardan aşyara şikâyet yeni çıktı.

Sadıkları tâhkîr ile red kaide oldu,
Hırsızlara ikram ü inayet yeni çıktı.

Hak söyleyen evvel dahi menfur idi gerçi,
Hainlere amma ki riayet yeni çıktı.

Evrak ile ilân olunur cümle nizamat:
Elfaz ile terfih-i raiyyet yeni çıktı.

Âciz olanın ketmolunur hakk-i sarîhi,
Mahmileri her yerde himayet yeni çıktı.

İsnad-i tassup olunur merd-i gayura
Dinsizlere tevcih-i reviyyet yeni çıktı.

İslâm imiş devlete pabend-i terakki;
Evvel yoğ idi, işbu rivayet yeni çıktı.

Milliyeti nisyan ederek her isimizde
Efkâr-i frenge tebâiyyet yeni çıktı.

Eyyah bu bâziçede bizler yine yandık,
Zira ki ziyan ortada, bilmem ne kazandık!

Zâhirde görüp bizleri sanma ukalâyiz;
Biz bir sürü âkil sıfatında budalayız.

Âkil denilir mi bize kim hali bilirken,
Dildâde-i âlâyîş-i nireng-i havayız!

Yârân-i vatandan bizi özler bulunursa
Düstük sefer-i gurbete muhtac-i duayız.

Terkib-i acfbiz, iki hâsiyyetimiz var:
Ahababımızın devletiyiz, hasma belâyiz!

Küncide durur hirkamız altında künuzat,
Dervişleriz gerçi nazarda fukarayız.

Ukbaya yarar bir işimiz yok ise bari
Âzâdedil-i şâibe-i zerk u riyyayız.

Devletlilere bizleri tahkîr düser mi:
Biz âciz isek de yine mahlûk-u Hudayız!

Bir âfet-i hunhara esir oldu gönü'l kim,
Her nazına her lâhzada bin kerre fedayız.

Hatırda durur sohbetinin lezzeti hâlâ,
Gerçi o şereften nice yıldır ki cüdayız.

Her cevrine razileriz, ey sah-i melâhat,
Bizler ki kuluz, mûtasim-i bab-i rızayız.

İster bize lütfeyle, diler bizden irağ ol,
Dünyada hemen sen şeref ü şan ile sağ ol!

Her millet için bir düziye lütfunu âm et,
Fikr-i gazab-i Hazret-i Mâbud-u enam et!

Bevvâl-i çeh-i Zemzemi lânetle anar halk,
Sen Kâbe gibi kendini hörmetle benam et!

İncinmemek istersen eğer mülk-ü fenada
Bir kimseyi incitmemeğe hasr-i meram et.

Bir yerde ki yok nağmeni takdir edecek gûs,
Tazyî-i nefes eyleme, tebdil-i makam et.

Avrat gibi mağlûb-u hava olma, er ol er,
Nefsin seni ram etmiye, sen nefşini ram et!

Manend-i secer nabit olur sabit olanlar:
Her hangi işin ehli isen onda devam et!

Noksanını bil, bir işe ya başlama evvel
Ya başladığın kârı pezira-yı hitam et.

Uğrarsa, sabâ, rahin eğer semt-i Irak'a
Bağdat iline doğru dahi azm ü hiram et!

Merdan-i sülhandanı ziyaret edip andan
Âdap ile var ravza-i Ruhi'ye selâm et!

Tahsinini arzeyleyip evvelce Ziya'nın
Bu beyti huzurunda oku hatm-i kelâm et:

Meydan-ı sühande yok iken sen gibi bir er
Bir şair-i Rum oldu sana simdi beraber

TERCİİBENT

Bir zamanlar ben dahi düştüm belâ-yı gayrete,
Doğrulukla uğradım bin türlü derd ü zahmete,
Geh vatandan ayrılp gittim diyar-ı gurbete,
Âkîbet oldum giriftar işbu mühlik illete.

Fîkr için görmek beni kâfidir ehl-i ibrete.
Vah, yazık sarfettiğim ömre, zamana, hizmete!
Hayli demler bilmemais bais nedir bu halete,
Şimdi oldum, dostlar, vâkîf bu sîrr u hikmete:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
Îstikamet mahz-ı cinnettir bu mûlk ü millete.

Kendimi bezi eyleyip islah-ı Devlet uğruna
Ben neler çektim neler bu istikamet uğruna!
Hanümanım tarumar oldu hamiyet uğruna,
Berk ü barım hep perişan oldu gayret uğruna,
Nefsime zulm eyledim halka adalet uğruna,
Cism ü can ettim feda bu mûlk ü millet uğruna,
Ben hele oldum telef gittim bu fikret uğruna.
Hey, ne humk u cehl imiş yanmak sadakat uğruna:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
Îstikamet mahz-ı cinnettir bu mûlk ü millete.

Bir senin sâyin usul-ü dehri taÿyir eylemez,
Abd-i âciz ile tahvil-i takdir eylemez,
Âlim olsan ilmine bir kimse tevkir eylemez,
Cahil olsan cehlini tâyip ü tâyir eylemez,
Mûlkü yiksan kimseler tevbih ü tâzir eylemez,
Canını etsen feda bir kimse takdir eylemez,
Her ne yapsan hâsılı bu halka tesir eylemez,
Kimseler bu hal için bir rey ü tedbir eylemez:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
Îstikamet mahz-ı cinnettir bu mûlk ü millete!

Feyz ise maksat mümaşat-ı zamana mail ol,
Fırka-i yağmakeran-ı asra sen de dahil ol,
Hissene mahsulden her ne çıkışsa kail ol,
Her ne derlerse sana kaydeyleme deryadıl ol,
Hain ol ister sefih ister rezil ü cahil ol,
Tek sadakat fîkrini etme merama vâsil ol
Olma mecnun-u muanit ben gibi sen âkil ol:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
Îstikamet mahz-ı cinnettir bu mûlk ü millete!

Millet-i İslâmda evvelki gayret kalmamış,
Eski iffet, eski namus, eski himmet kalmamış,
Cehle düşmüs halk, fîkr-i istikamet kalmamış,
Zâ'f gelmiş dine, âsar-ı metanet kalmamış,
Eski mecnunlardaki gayret, hamiyet kalmamış,
Şimdi herkes âkil olmuşlar, o cinnet kalmamış,
Kimsede evvelki iktâm ü sadakat kalmamış,
Hâsılı, ahlâk bitmiş, mûlk ü millet kalmamış;

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
Îstikamet mahz-ı cinnettir bu mûlk ü millete!

Sen mi kaldın, hey efendi, dehre vermekçin nizam?
Öyle merhemler ile bulmaz bu yare iltiyam,
Gaze-i attar ile gelmez acuza intizam.
Asrimizda sîdk u gayret ehli bulmaz ihtiyam,
Var ise himmet onu sarfetmiş eslâf-ı kiram,
Can verip etmişler ahlâfin refahın iltizam.
Sen bu mecnunane fikre verme asla ihtiyam,
Uy mizac-ı asra ger rahat ise kast ü meram:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
Îstikamet mahz-ı cinnettir bu mûlk ü millete!

İmtiaç ü aklda olsan dahi resk-i melek
Çünkü sadıksın ya huysuzdur adın yahut esek.
Müstaitlikle çıkar namin uyarsan halka pek,
Mümteziç derler eğer töhmette olsan müsterek.
Doğruluk derdiyle, aklın var ise, çekme emek;
İstesen de çünkü imkânsızdır icra eylemek.
Gelmeyince elden İslahi varıp üzme yürek.
Hoş geçirmek istiyen vaktin bunu bilmek gerek:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

Her kim ile hasbihal etsen acır gûya sana,
Halden senden ziyade kendi eyler istikâ,
Menfaat bahsinde amma eylemez asla hayâ,
Bulsa ger fırsat sana eyler husumet evvelâ.
Herkese olmuş iken meşrep bu tezvir ü riya
Kâr-i âkl mi bu halka nefsini etmek feda!
Çaresiz hükmü zamane böyle eyler iktiza,
Tut bu nuhs u pendi, benden yadigar olsun sana;

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

Çünkü etmezsin umurunda hıyanet irtikâp
Uğradıkça derde baht ü talihe etme itap,
Rahat ü iksâl ile olmak dilersen kâmiyap
Çal, becer, uydur, mücazatından etme içtinap,
Âr ü namus ü hayâyı eyleme çokluk hesap,
Cümleden evvel fakat bir bâba eliyle intisap,
Doğruluktan, hâsili, sorsa bir ehl-i irtiyap
Tecrübem üzre budur benden ona doğru cevap:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

Sen düşersen kimseler gelmez senin imdadına,
Destgir oldukçaların hattâ yetişmez dadına,
Hande eylerler uzaktan cümlesi feryadına,
Dikkat etmez kimse istihkak u istidadına,
Kendin etme sây ü himmet kendinin berbadına,
Senden evvel sây eden eslâf gelsin yadına
Yoksa rahmin kendine bari acı evlâtına,
Var ise aklın eğer mecnun dedirme adına:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

Siyt-i mecdî mahvedelden nâre-i Hel men mezit
Asrimizda farkolunmaz oldu ahrar ü abît.
Âlemin olmuş usulü şimdi bir tarz-i cedit,
Çünkü İslahından etmiş âkilân kat'-i ümit
İstemîşler bari enkazından olmak müstefit,
Her işin üstünde bir cem'iyyet-i yağma bedit,
Sen de hatırlan hayal-i iffeti eyle baít,
Virdin olsun her dem-i firsatta bu beytülkasıt:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

Haliniecdadının tarihten etme sual,
Eyleme namus u insaniyyeti asla hayal,
Hatırından çıkışın endişe-i ehl ü ayal,
Ömrünü rahat geçir çingânelelerden ibret al,
Akl ü malin cem'ine âlemde yoktur ihtimal,
Sen içinde mukteza-yi asra eyle imtisal,
Güftügüsünden hasudun eyleme kat'â melâl,
Daima olsun sana bu beyt-i rengin hasbihal:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

Müslümanlık feyz ü âsayış için gayet muzır,
Her husumet millet-i islâma olmuş münhasır,
Devletin üssü esasın din ederken müstakîr
Kimseler islâmi istishaba olmaz muktedir,
Bir zamanlardan beri bu halet oldu müstemir,
Söyleyin Allah için, bu milletin cărmü nedir?
Bundan akdemce hıyanet sidk ile derlerdi bir,
Şimdi sadık müttahem, ehl-i hıyanet müftehir:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

Nerdesin sen, nerde, çıkış, ey Mehdi-i sahipzuhur!
Millet-i islâmi pamal eyledi ceys-i fütür,
Kalmadı islâm için bir yerde âram ü huzur,
Kaplâdi mülkü serapa leşker-i zulm-ü sürüür,
Geçti naehl ellere, hayfa! zimam-i her umur,
Bir kişi yapsa bini yıkmak için etmekte zur,
Ehl-i sidk u istikamet asrda görmez sürür,
Ol sebepten söylemiş bu beyti bir sahipşuur:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-i cinnettir bu mülk ü millete!

MÜSEDDES

Bir vakt idi ben kulzüm idim, eus ile taştım,
Bir vakt havalarda terakkiye savastım,
Geh ateşe yandım kül olup hâke ulaştım,
Geh şems ü kamerlerde gezip dehri dolaştım,
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime sekva edeyim ben dahi şaştım!

Çektim gam-i sadgûne-i gerdun-u dütayı,
Tattım nice dem çesni-i zehr ü şifayı,
Bir şeyde, hulâsa, göremem reng-i bakayı,
Geldim geleli âleme çektim bu belâyi:
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime sekva edeyim, ben dahi şaştım!

Âlemde mi ya bende mi bilmem bu mefasit,
Peyderpey olur sehm-i sitem hatira varit,
Endaze-i idrâk-i beser gayrimüsait,
Hikmet ise bir kiblenüma-yı mütereddit...
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime sekva edeyim, ben dahi şaştım.

Kimse acımadı gam eritip su gibi aksam
Ya ateş-i gayretle ciğergâhımı yaksam,
Serişte-i tedbiri n'ola gayri bırakısam,
Bigâne görünmez sağa baksam sola baksam...
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime sekva edeyim, ben dahi şaştım!

Melûf-u sitem ekseri hükkâm-i kazanın,
Her beldede ahvali yamandır zuafanın,
Hiçbir işi mâkul değil devr-i zamanın,
Hayrette bıraktı beni evzâi cihanın...
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime sekva edeyim, ben dahi şaştım!

Bir âleme geldim ki safasında mihen var,
Surette nazar eyler isen sen ile ben var,
Amma ki hakikatte ne sen var ne de ben var,
Sen ben arada aletiz, elbet bir eden var..
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime sekva edeyim, ben dahi şastım!

Âleme, Ziya! eski hava vü hevesim yok,
İkbal ü saadet gibi bir mültemesim yok,
Feryat ederimbihüde feryatressim yok,
Feryat ki feryada dahi gayri sesim yok..
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime sekva edeyim, ben dahi şastım!

G A Z E L

Yâran dağıldı, sohbet-i meyhane kalmadı,
Ol işaret, ol muhabbet, o peymane kalmadı.

Gûşetmem eski nâraları kûy-ü yârdan,
Gûya ki dest-i aşkta divane kalmadı.

Her târı oldu berzede-i dest-i rûzigâr,
Ettikleri o zülf-ü perişana kalmadı.

Hep aşina-yı devlet-i ihsanın oldu halk,
Bir benden özke bezmine bigâne kalmadı.

Yandin, fitadegânını hakister eyledin;
Ey sem', kûlfet eyleme, pervane kalmadı.

Dilbeste olma âleme sultan isen dahi,
Bir mülktür cihan ki Süleyman'a kalmadı.

Herkes zebun-u fikr-i maş oldu asrda,
Evvelki sevk-i meclis-i rindane kalmadı.

Taşlar yedirdi nan yerine bir zaman felek,
Nan verdi simdi, ah ki dendane kalmadı.

Olmaz o suha hiç birisi kârger, Ziya,
Afsun tükendi, denmedik efsane kalmadı.

GAZEL

Olaydı olduğu hale rızası insanın
Bu rütbe olmaz idi çok belâsı insanın.

Nedir o hüsn, o tenasüp, o kamet-i bâlâ!
Seni görür de kalır mı riyasi insanı.

Esîm-i muterife merhamet müriüvvettir,
Karîn-i af olagelmiş hatası insanın.

Tahammül ettiği evzaa dağlar edemez,
Sudur bakılsa esas-i binası insanın.

Diriğ ömr ibaretse ger bu mihnetten:
Geçer ümit ile suph-ü mesası insanın.

Hezar şekle girer her nefeste halk-i cihan
Kabul olunsa eğer her duası insanın.

Sipîhr metfenini me'kel etmiş insana;
Olur yine ten-i insan gıdası insanın.

Doğar elemle, geçer dert ile, ölüür gamla;
Bilinse, ah! ne demdir sefası insanın.

Ziya, seza olamaz nimet-i muhabbetine
Civan olursa dahi bivefası insanın.

GAZEL

Vatan-melûf olanlar bisebep terk-i diyar etmez,
Zaruretsiz cihanda kimse gurbet ihtiyar etmez.

Döner simaba fikrettikçe hüsnün istrabından,
Gönül bir yerde, ey âram-ı can, sensiz karar etmez.

Ne gam rüsvay olursa zülfüne dil bağlıyan mecnun:
Giriftaran-ı zincir-i muhabbet kayd-ı âr etmez.

Yıkardı Kühgen ahiyla dağlar, duymadı Şirin:
Aceptir gâh söz taşa geçer insana kâr etmez.

Nizam-ı halk-ı âlem muhteremdir ind-i Baride,
Huda kadirdir amma sim üzeri leyli nihar etmez.

Ziya, ol arif-i agâhdil tahsine sayandır
Ki noksanın bilip arz-ı kemal ü iftihar etmez.

GAZEL

Ahır her lâhza zevke ömrü, bir meyhanedir âlem;
Verir her katrasın bin cana, bir peymanedir âlem.

Cihan atesperest-i pertev-i ikbal ü devlettir:
Eğer suzan olursan, şem'ine pervanedir âlem.

Heman bir var imiş bir yok imiştir hâsil-ı devran,
Seraser ibretfza bir garip efsanedir âlem.

Cünun u aklı temyiz eylemek mânidde müşküldür,
Hele mâkul olan su akl ise divanedir âlem.

Harabi-i cihan umranına nispetle vakidir,
Ne rütbe olsa mâmur ol kadar viranedir âlem.

Ne Husrev'ler ne Cem'ler geldi geçti cilvegâhından,
Nice baziçe görmüş bir tiyatrohanedir âlem.

Ziya, bin kârban âkil güzer etti zemininden,
Bilinmez, bilmedi hem kimseler hâlâ nedir âlem.

G A Z E L

Renci-i hatır vermesin feryad ü efganlar sana,
Gül'izarım, sen heman sağ ol, feda canlar sana!
Çok mudur serderhava-yı zülfün olmak ruzigâr:
Bir perisin ki müsahhardır Süleymanlar sana.
Cünbiş-i müjgânını hatırlısan ki muttasıl:
Bergüzar-ı yârdır, ey dil, bu peykânlar sana!
Sen ki sah-ı hüsn ü anşın, elverir mi, sevdigim,
Dilşikenlikler, bu nakz-ı ahd ü peymanlar sana?
Kandesin, ey damen-i ümmid, bilmem kandesin;
Çâkiçâk-ı hasret olmuştur giribanlar sana.
Sen hiram etsen gelir cuşa melekler şevkten,
Ya nasıl sabretsın, insaf eyle, insanlar sana!
Hey ne sengin-dilsin ey kâfir ki tesir eylemez
Ahlar, feryatlar, çâk-ı giribanlar sana!
Âşikana bir zemin-i taze gösterdin, Ziya,
Gipta eylerlerse şayandır sühandanlar sana,

G A Z E L

Bir gün olacak ben gibi nalân olacaksın,
Ettiklerine sen de peşiman olacaksın.
Tevsi-i maişette bütün zikr ile fikrin,
Seyhim, ne zaman, söyle, müselman olacaksın?
Bu işve, bu reftar ki var sende küçükten,
Bilmem ne yaman afet-i devran olacaksın!
Bu naz ü revis sende ki var, taze nihalim,
Bilsen ya nasıl serv-i hıraman olacaksın.
Cün hatırlımı yuktın, eya çarh-ı sitemkâr,
Çok geçmiyecek sen dahi viran olacaksın!
Bir gün gelecek "Hayf Ziya'ya!" diyeceksin,
Ettiklerine sen de peşiman olacaksın.

G A Z E L

Zannetme ben Amasya'da paşalık eyledim,
Buldum yetim halkını babalık eyledim.
Dilhahim üzre bir işe baş olmadım, dirig!
Mescitte şüpha, bezmde sahbalık eyledim.
Ey hoş o şep ki yana yana bezm-i yârda
Manend-i şem' encümenârahk eyledim!
Ne sofiye ne rinde yarandım zemanede,
Meclis'te gergî ben dahi âzâlik eyledim.
Buldum huzur-u kalb, Ziya, cümle kârimi
Tafviz-i kabza-i kader-i Halik eyledim.

GAZEL

Diyar-i küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm;
Dolaştım mülk-ü islâmi, bütün viraneler gördüm.

Bulundum ben dahi dariüssifa-yı Babiâli'de,
Felâtun'u beğenmez onda çok divaneler gördüm.

Huzur-u kûse-i meyhaneyi ben görmedim gitti,
Ne meclisler, ne sahbalar, ne işrethaneler gördüm!

Cihan namındaki bir maktel-i âma yolum düştü,
Hükûmet derler onda bir nice salhaneler gördüm.

Ziya, degmez humarı keyfine meyhane-i dehrin,
Bu işaretgehte ben çok durmadım amma neler gördüm.

GAZEL

Ne kanuna ne cebr ü zora ne hünkâra tâbidir,
Bu bendergehte herkes dirhem ü dinara tâbidir.

Felek bir mahru aşkıyla devrettirdi dünyayı;
Benim bahtım acep bir kevkeb-i seyyara tâbidir.

Müselsel bir esarettir zaruret her hükûmette
Ki sultan nazira, nazır da hizmetkâra tâbidir.

Giden gelmez, gelen meşkûktür, bil kadrını halin;
Bu dehrin mihnet ü zevki bütün efkâra tâbidir.

Sehap âsa yürürlər yerde camit gördüğün dağlar,
Bütün zerrat bir kanun-u istimrara tâbidir.

Ahali tâbi-i metbu'dur şaha hakikatte:
Yekûnun hükmü balâsında miktara tâbidir.

Ziya, efkâr-i ittiba et rahat istersen,
Has ü hasâk zira cuşış-i enhara tâbidir.

G A Z E L

Görmeden âsar-ı nisanın bahar elden gider,
Güller âhir ram olur amma hezar elden gider.

Nevcivan sevmekte ben pirani tâyip eylemem:
Hüsün olur kim seyrederken ihtiyar elden gider.

Rızk-ı maksuma kanaattır meali hikmetin:
Gâh hırs-ı nev şikâr ile şikâr elden gider.

Sarıban-ı vakt isen hazm eyle, zira vakt olur
Bir topal merkep belâsiyle katar elden gider.

Killet-i idrâkten sanma Ziya'nın gayretin,
N'eylesin kim yer gelir sabr ü karar elden gider.

G A Z E L

Hey, hani ol dem ki dilde arızular var idi!
Şevkler, gamlar, hevesler, cüstücular var idi!

Bir zaman neydi harabatın o ferr ü sevketi:
Onda yer yer nâralar, bin hayuhular var idi.

Hâba vardım ağlayıp rüyada gördüm dün gece:
Bastiği yerlerde yârin kanlı sular var idi.

Kâm alırdı bağ-ı âlemden meşam-ı arizu:
Lâlede, sümbülde evvel reng ü bûlalar var idi.

Şimdi bir köhne sifali çok görür saki-i dehr.
Bezmimizde bir zaman zerrin sebular var idi.

Dilrübalar böyle damenkes degildi bezmden,
Her gece âşık ararlar mahrular var idi.

Sen, Ziya gelmezden evvel dehre manend-i Nedim
Arsa-i nazm ü hünerde nüktegûlär var idi.

G A Z E L

Nev'i insan hasre dek tâzim ederler adına
Kim feda-yı nefş ederse cinsinin imdadına.

Taştan olsa tövbenin kalbi dayanmaz bağda
Neylerin efganına bülbüllerin feryadına.

Ruy-ü hâki zulm ile pamâl eden zalimlerin
Zir-i hâkin haleti gelmez mi, ya Rap, yadına!

Şimdiki âcizlerin dâvasını seyreliyen
Geçmişin rahmet okur Firavn'ına Şeddad'ına.

Ya kanaat ihtiyar eyler ya züll-ü irtikâp
Asrımızda uyduranlar masrafi iradına.

Niyk ü bet herkes bulur âlemde elbet ettiğin,
Kendi bulmazsa ceza miras olur evlâdına.

Çarhtan aldım, Ziya, tiğ-i zebanla intikam;
Rahmet olsun fenn-i nazmin pirine üstadına!..

G A Z E L

Asaf'ın miktarını bilmez Süleyman olmıyán,
Bilmez insan kadrını âlemde insan olmıyán.

Zülfüne dil vermiyen bilmez gönül ahvalini:
Anlamaz hal-i perişan perişan olmıyán.

Rızkına kani olan gerduna minnet eylemez,
Âlemin sultanıdır muhtac-ı sultan olmıyán.

Kim ki korkmaz Haktan ondan korkar erbâb-ı ukul,
Her ne isterse yapar Haktan herasan olmıyán.

İtiraz eylerse bir nadan Ziya hâmus olur,
Cünkü bilmez kadr-i güftarin sühandan olmıyán.

G A Z E L

G A Z E L

Tebeddül eyledi esma ile hal-i cihan şimdi:
Sipire hâkidan derler, zemine asûman şimdi.

Kemanlar vâsil-i âmac-i matlaptır siham âsa,
Siham-i istikamet oldu hemkadd-i keman şimdi.

Hüner iş bilmemek, humk u cehalet kârdanlıktır;
Dirayet âciz aldatmak, zarafettir yalan şimdi.

Mürüvvet, merhamet derler biraz seyvardı âlemde;
İşi erbab-i cahin cem'i servettir heman şimdi.

Mukaddem su getirmek testi kırmak bir idi amma,
Aceptir, mazhar-i rüçhan olur testi kiran şimdi.

Cehalet çarsu-yu dehri tuttu söyle kim herkes
Ziyani sut zanneyler, dahi sudü ziyan şimdi.

Rical üzre nisa kavveme-i sahipnûfuz oldu:
Eder tâlim-i avaze horoza makiyan şimdi.

Tagayyür eylemiştir âlemin ol rütbe ahlâkı,
Bize nakli tevarihin gelir gûya yalan şimdi.

Degildi Devletin evvel de halli gerçi pek yahşı,
Yazıklar, ah kim oldu yamanlardan yaman şimdi!

Ne rengin söz bulurdu bir zamanlar gelse güftara,
Ziya'yı eyledi dembeste-i hayret zaman şimdi.

Hani o dem ki bizim de vakarımız var idi,
Biz âdemiz demege iktidarımız var idi!..

Hoş ol zaman ki yanında hezâr bülbül idik,
Meyan-i bezmde bir gül'izarımız var idi!

Anılsın ol geceler kim gelir o mah deyu
Tulû-u mihre kadar intizarımız var idi.

Gelir mi hatıra ol gün ki Göksu'da ikimiz
Gezer idik el ele biz de yârimız var idi.

Degildi bezmimiz efsürde-i hazan böyle,
Bizim de bülbülümüz nevbaharımız var idi.

Bize rakîb-i hasetkes idi bütün âlem,
Sana muhabbet ile istiharımız var idi.

Alış verişte bulunduk epeyce vakтиyle,
Bu çarsûda bizim itibarımız var idi.

Dağıttı gülşenimiz tündbadı-çarh âhir,
Bizim de bizce biraz berk ü barımız var idi.

Medar-i töhmet imis, kim bilirdi kim bir vakt
Hünerveriz diyerek iftiharımız var idi!

Bu rütbe bend-i civanan değil idik evvel,
Bizim de elde biraz ihtiyarımız var idi.

Demez o gamzesi sayyat rahm edip bir gün:
ZIYA adında bizim bir şikârimız var idi.

G A Z E L

Tersada ihtilâf, müselmânda ihtilâf,
Sertabepay âlem-i insanda ihtilâf.

Hep ihtilâf-ı elsineden iktiza eder
Tahkik olunsa ekser-i edyanda ihtilâf.

Bais giyaptır adem-i ittifak için
Yoktur vücud-u mihr-i dirahşanda ihtilâf.

Arif odur ki hali zamanla kıyas eder,
Ahvalî muhtelif kilar ezmânda ihtilâf.

Şeyhin ne rütbe olsa da zâhir kerameti
Gâhi olur meyan-ı müridânda ihtilâf.

Gelmez tagayyür âdeme ikbal ü cah ile:
Bozmaz meal-i nameyi unvanda ihtilâf.

İnsan denir mi onlara kim intifa için
Bir anda ittifak ede bir anda ihtilâf!

Hayret veren bedahate târizdir, Ziya,
Yoksa olur tabayı-i vicdanda ihtilâf.

G A Z E L

Kiyam-ı mülk ümidin eyleme bidat lâzimsa,
Muhakkaktır zeval-i devlet istibdat lâzimsa.

Vücud-u mülke efrad-ı raiyyet cüz'-ü lâzımdır
Nasıl cem'-i ülüfa nusrat-ı âhat lâzimsa.

Bıraksın zikr-i hayr âsar ü ef'aliyle âlemde
Eğer bir âdeme hayrülhalef evlât lâzimsa.

Menafi muhteliftir iktiza-yı ruzigâr üzere:
Değil uryana lâzım nahudaya bat lâzimsa.

Sakın ikbal için eghasa olma alet-i iğraz,
Sana lâzım mı olmak âleme cellât lâzimsa!

Ziya âsa Kemal-i kâmile peyrevlik etsinler
Hünermendan için taklide bir üstat lâzimsa.

K I T A

Ya Rap, ne eksilirdi derya-yı izzetinden
Peymane-i vücuda zehrap dolmasaydı?
Azadeser olurdum asib-i derd ü gamdan
Ya dehre gelmeseydim ya akım olmasaydı!

K I T A

Kendi resmi üzerine yazılmış

Cism-i zârim hâkte pinhan olunca isterim
Bir zaman olsun, Ziya namım felekte payidar.
Siretim âsar-i hamemden kilinsin içtihat,
Suretim bu resm ile kalsın cihanda yadigâr..

B E Y İ T

Akl bir mizan-ı makîstir hukuku vezn için,
Vakt olur kim hak çıkar vaktiyle batıl sandığın.

B E Y İ T

Gerdnlere piraye olur tavk-i esaret
Bir beldede kim bir deli bin âkili bağlar.

S A R K I

Ey saba, esme, nigârim uykuda;
Sevdigim, çeşm-i humarım uykuda;
Değme, lütgef, gül'izarım uykuda;
Çin seherdir, nazlı yârim uykuda.

Berk-i gülzar olmasın cümbüşfürus,
Etmesin cuy-ü revan cuş ü hurus,
Bir zaman bülbül dahi olsun hamuş,
Çin seherdir, nazlı yârim uykuda.

Tarumar olmuş o zülf-ü pürsiken,
Serpilip yatmış, açılmış pirehen,
Bir gümüs derya sanır cismin gören,
Çin seherdir nazlı yârim uykuda.

Mest idi mecliste bâde şevkine,
Sen de mani olma simdi zevkine,
Ey gönül, ah etme, Allah aşkına!
Çin seherdir nazlı yârim uykuda.

T Ü R K Ü

Akşam olur, güneş gider şimdi buradan,
Garip garip kaval çalar çoban dereden,
Pek körpesin, esirgesin seni Yaradan,
Gir sürüye, kurt kapmasın, gel kuzuağım!
Sonra yârdan ayrılsın, ah yavruağım!

Cünkü Mevlâm kul eyledi sana özümü,
Bastığın yerlere sürsem yüzüm gözümü,
Uyma ağıyarın fendine, dinle sözümü:
Gir sürüye, kurt kapmasın, gel kuzuağım!
Sonra yârdan ayrılsın, ah yavruağım!

Dağları duman bürdü, ağıyar seçilmez,
Avcı kurmuş tuzağını, yâre gegilmez,
Vefasızın meclisinde bade içilmez,
Gir sürüye, kurt kapmasın, gel kuzuağım!
Sonra yârdan ayrılsın, ah yavruağım!

S A R K I

Âşıkları inandırır,
Yalan vâdeyle kandırır,
Bu huy seni utandırır:
Çok naz âşık usandırır.

Nedir senden bu çektiğim?
Esirinsem ver pengiğim!
Bilmez misin a sevdigim:
Çok naz âşık usandırır.

Mintanının düğmesin çöz,
Sim tenin görsün bu göz.
Eskiden söylenir bu söz:
Çok naz âşık usandırır.

S A R K I

Padişah Abdülaziz'e

Derdinle görsen ne hale girdim,
Varım canımı yoluna verdim,
Yıllarca vashın özledim durdum,
Dünya gözüyle ben seni gördüm,
Ömrümde bugün murada erdim.

Üç yıl cihana bakmadım asla,
Hicrinle zindan olmuştı dünya.
Ölsem de artık gam yemem, zira
Dünya gözüyle ben seni gördüm,
Ömrümde bugün murada erdim.

Rüyada gâhi yüzün görürken,
Can ü cihandan meyus olurken,
Mahşere kaldı hasret sanırken
Dünya gözüyle ben seni gördüm.
Ömrümde bugün murada erdim.

Şanınla senin dünyalar dolsun,
Sebep olanlar o kadar bulsun.
Bin kere Hakka şükürler olsun:
Dünya gözüyle ben seni gördüm,
Ömrümde bugün murada erdim.

Namık Kemal'le birlikte

Z A F E R N A M E

Habbeza, nasr-i hümayun-u bedi-ül-ahval!
Ni'meza feth-i besaret-alem-i ferruhfal!
Dese ukbada seza gipta ile Rüstem-i Zal:
Barekâllah, zehi kevkebe-i âlel'âl!
Levhâşallah, acep nusret ü feyz ü ikbal!..

İşte tarih-i selef, lâzım ise bahsetmek,
Sath-i âlemde nice mâreke geçti gerçek.
Bunu der müttefikan yerde beser, gökte melek:
Hak bu kim görmedi agaz edeli devre felek
Böyle bir feth ü zafer, böyle şüfûh ü iclâl...
Yer göğe gök de yere eyledi dehsetle nigâh,
Hayretinden aradı herbiri bir cay-i penah,
Etti sükkân-i semavat ü zemin nale vü ah,
Lerze saldı felege nâre-i Hayyâk Allah!
Râşe verdi küreye gulgule-i Ya Müteal!

Edelim dikkat ile cümle tevarihe nazar
Matla-i sarktan aksa-yı ekalime kadar:
Gerçi geldi nice sahiphaşem ü feth ü zafer,
Kimseler olmadı bu feth-i mübine mazhar,
Ne Sekender ne Hülâgû ne Sezar ü Aribal.

Safder ü safşikeni böyle gerektir sadrîn:
Olmadı simdiyedek faili hiçbir gadrin,
Namını eyledi tecdit gaza-yı Bedr'in
Aferin himmetine asaf-ı âlikadrin,
Oldu sayeste-i tevfik-i Cenabı Müteal.

Mevc urup kandiye burcunda muzaffer alemi
Avrupa oldu dilâşüfte-i hüsn-ü rakamı.
Çünkü bir hizmet idi devletine mültezemi,
Girit'i aldı geri hizmet-i seyf ü kalemi
Halkına gelmiş iken daiye-i istiklâl.

Devleti hüsn-ü idare ise maksud ü murat
Ona pek mani imiş kesret-i emsar ü bilât.
Etti bu kaide-i hikmeti kendi icat,
Devleti eyledi bir öyle belâdan azat
Yoksa pek müşkül olurdu şu zamanda ahval,

Sicacık halvet iken cariyeler ile yeri,
Turfe gûyalık ederken geceler bendeleri,
Bisebep terkederek böyle huzur u hazırları,
İhtiyar eyledi bu kuşa su müşkül seferi,
Yoksa kim etmiş idi kendisini istiskal!

Kışla-i fikri olup ceys-i zaferle memlû
Kal'a-i zihnine endiše-i feth etti gulû.
Kılıçın çekti kinindan diyerek "Kande adû".
Bu ne gayret, ne hamîyyet, ne secaattir bu!
Hiç görülmüş müi tevarih-i selefte emsal?

Ten-i nazendesi ne nazik igen pek de ne kart,
Kendine mani-i azm olmadı, kânun ile mart,
Ona nispetle cebandır şücean-i Ispart,
Askere verdi kumandayı misal-i Bonapart
Gerçi kim gelmedi hiç silsilesinde general.

Yirmi beş kita sefine idi hükmünde Fidel,
Tuttu bir rum vapurun bir sene ikdama bedel.
Hiç bahriyeden agâh değilken evvel
Vermedi ablokada şanı donanmaya halel,
İngiliz devletine olsa sezadir amiral.

Cünkü her kârda tercih olunur şerr-i ehaf,
Etti hükümmâ-i müselmana nasarayı halef;
Tir-i ta'ne bu sebepten olamaz zati hedef:
Vakia haylica can haylica mal oldu telef,
Etti amma ki cezire şerefin istihsal.

Zat-i Haydar-şiyemi azmedeli bu sefere
Baş keserler kılıcı namına cümle kefere.
Vermedi ruhsat-i takib-i adu bir nefere,
İktifa eyledi El'afvü zekât-üz-zâfer'e,
Etmedi taife-i bagiyeyi istisal.

Gerçi her fende müsellemdir o sadrın zati,
İlm-i insada hususi ile malûmatı;
Başka davada bulunmaz diyelim ispatı,
Ya o takrire, ki tafsil eder icraati,
Hüsün-ü tâbir ü belâgatte bulunmaz emsal.

Öyle takrir ki herbir sözü dürr ü meknun,
Öyle bir nusha ki her satrı mezaya-yı füsün.
Gören ol mülhemeyi ya nice olmaz meftun:
Serteser şive-i icaz ü seraser mazmun,
Lâfzi pürnükte vü her nüktesi lebriz-i hayal.

Gösterir kilk-i füsunkârı günü sep yerine,
Arzeder şimşegi kastylese kevkep yerine,
Saydırır bir deveyi istese merkep yerine,
Kan saçar hame-i hunrizi mürekkep yerine
Meşrebi mâreke-i rezme olunca meyyal.

Seyrine göz' eremez kilk-i hünercamesinin,
Nur-u mâna üzerinde dolasır hâmesinin,
Oku bu beytini dikkatle Zafernâmesinin:
Zülfü yâre dokunur meselede hamesinin
Târ-i mâna döküller payına kangal kangal.

Ne yazarsa olur itrasına mecbur cihan,
Ne yaparsa eder elbette taaccüp insan.
Ya nasıl olmasın âsarına âdem hayran:
Yazdığı şeylere Mümtaz ü Fuat alkışhan,
Gördüğü işlere Tavkim ü Ceride tellâl.

Az gelir sıytını tarif için her ne desem.
Kulunuz Avrupa'nın halini gerçi bilmem.
Bunu bir diplomat ağzından isittim akdem:
Öyle bir söhrete malik ki mülük-ü âlem
Namını bilsse eğer elbet anar bil'ibcal.

Bir işi yapmayı zîhninde eğer peyler ise
Onu icra eder elbet ne eder eyler ise,
Oluyor haric-i imkân sanılan şeyler ise,
Öyle bir kudrete malik ki murat eyler ise
Görünür suret-i imkânda nice emr-i muhal.

Etti teshir dirayetle Şeh-i Devran'ı
Yaradı kendisine Saltanat-ı Osmani.
Zatına dense seza Şah-i Cihan-ı sani,
Kendi sultan değil arama ki nice sultani
Mâksadı üzre eder bende gibi istimal.

Şeh-i Devran ile yok beynine hail perde,
Yadolunmaz şu kadar var ki adı mimberde;
Yoksa ol rütbe yürüt hükmü ki herbir yerde,
Padışahın adı vardır yalnız dillerde,
Zatıdır taht-ı hükûmette hakiki faal.

Kalbi ayine-i ilham-i Hudavend-i ezel,
Zati mürsel gibi masüm-u hatayâ vü zelet,
Kimseler eyliyemez kendi ile bahs ü cedel,
Her ne işler ise lâyiş'elü amma yef'al,
Her ne hükümeye lese azade-i takyid-i sual.

Katl-i valiye verip Şam'da devlet hükmü
Kıldı telif-i muadat-i raiyyet hükmü.
Verdi Lübnan'da nasaraya emaret hükmü,
Mısır'da eyledi tağyir-i veraset hükmü,
Etti bir yüzbaşıyı Memleketeyn üzere kiral.

Terk-i emlâk edip İslâmdan on bin hane
Hicret etmişti itaat ederek fermana.
Şart edip rekz-i âlem etmeyi kahharane
Belgrat kal'asın ihsan ile Sırbistan'a
Devletin kıldı tamamîyyetini istikmal.

Kenez'i nuhs-u belâgat-eseri koydu yola,
Salamaz gayri mukaddemki gibi sağa sola.
Öyle me'mende ne hacet olacak karakola,
Karadağ kulelerin çıktı ise hükmü n'ola:
Pesse tevfik-i Huda ile eder kal'-i cibal.

Azmine yaver olur ise eğer kasd-i Huda
Kiptıyan çayı olur mesned-i sadr-i vâlâ.
Yalnız etti yahudiler için istisna;
Rumdan, ermenden yaptı müşir ü balâ:
Eyledi resm-i musavat-i hukuku ikmal.

Bir zaman akçece görmüştü Hazine killet,
Almayıp aylığını halk çekerdi zillet.
Ya nasıl zatına sükretmiye şimdi millet:
Verdi maliyeye tedbir-i musibi bereket,
Buldu hep saye-i lütfundan cihan vüs'at-i hal.

Fukara, zam ile vergisi, edilmez taciz;
Sanma aşar ile ağnam rüsumun naçız.
Buldu gûya yeni bir mâden-i sim ü ibriz:
Tuz, tütün resme girip oldu hazine lebriz,
Etti tahvil ü kavaimle nükut istihsal.

Devlete Avrupa emniyet eder mi, heyhat,
Lütfedip eylemese arz-i kefalet ol zat!
İste, lâzımsa bu davaya delil ü ispat:
İtibarı ile yaptı nice istikrazat,
Yoksa maliye içinde görüldü işkâl.

Konferansta diyelim kendi cebanet etmiş,
Şam işin âhara sehv ile emanet etmiş,
Ne hamiyet ne sadakat ne metanet etmiş,
Tutalm cümle umurunda hıyanet etmiş,
Su Girit hizmetini var mıdır inkâra mecal?

Şam'da nam bırakmaksa Fuat'in kâmi,
Katliâm etmeye hacet ne idi islâmi?
Etse taklit yetişmez mi o nik-encamî!
Böyle iş görmeli ipka ise maksat namı,
Ne reva şöhret için Zemzem'e olmak bevvâl.

Öyle âlidir o mahsud-u güzin-i eslâf,
Bir lisanda ona şayeste bulunmaz evsaf.
Böyle vasfeyler idi zatını görse Vassaf:
Ehl-i seyf, ehl-i kalem, ehl-i dil, ehl-i insaf,
Muhsin ü mikrim ü memduh u gayur ü faal.

Daver-i mülk-ü hüner, safder-i nusrat-rehber,
Kahraman-kudret ü ahendil ü Rüstem-peyker,
Murtaza-meşreb ü hemtab'-i Halil-i Azer,
Hami-i din-i mübin, muhyi-i ser'i enver,
Hafız-i Devlet ü derhemkün-ü evsan-i dalâl.

Bir zaman Padıseh-i Âlem'e muğber oldu,
Emrine ol dahi encam müsahhar oldu.
Hâsılı hep seref-i talihe mazhar oldu,
Hangi hengâmeye girdiyse muzaffer oldu,
Değmedi ârizâna lütme-i Elharbü sical.

Olamaz faris-i ikbale yürütmek ağrep
Sevt-i gayret ile dîvari misal-i merkep.
Az zamanda şu kadar feyze nedir başka sebep:
Esb-i Devlet bu terakkide gider miydi acep
Olmasa himmeti mehmizzen-i istical!

Kime ne kendisinin karnı ya aç ya toksa?
Çok mudur parmak atıp her işe burnun soksa?
Geri versin diyelim zatına bunlar çoksa;
Kendinin gayret-i milliyesi koymaz, yoksa
Çekilir yük mü bu mihnet kişi olsa hammal!

Eyliyen vech-i dilârasına bir kerre nigâh
Bir daha âleme bakmaktan eder istikrah.
Utlübühlhayr mealinden olursun agâh,
Nazar et suret-i zibasına, maşaallah,
Nedir ol vech-i mubarek, nedir ol hüsn-ü cemal!

Afitaba yüzünün varsa da vech-i şebehi
Andırır tal'at-i meymun ü ferahnaki mehi.
Onda kıl san'at-i Mevlâya serapa nigehi:
Kad değil kamet-i matbuası bir serv-i sehi,
Göz değil çeşm-i dilârası, yenabi'-i zülâl.

Harem-i hasına dahil olamazlar eclâf,
Ulemanın eder âmalını daim is'af.
Eylemez nesl-i Resul'ü alenen istihfaf,
Öyle düstur-u muazzam ki Nakibül'esraf
Gelse ger meclisine cayı olur saff-i nial.

Bezm-i adline müsavi çakıcı, tamburacı;
Meclisinde bir olur lâgutacı, usturacı;
Tanimaz çizmeci ya losturacı, mosturacı,
Öyle nazik ki, eğer sapaklı bir kunduracı
Evine gelse eder ta kapidan istikbal.

Oratörler, avukatlar yanına gelse eğer
Onu ilzamda elbette kalırlar muztar.
Bu değildir yalnız zat-i şerifinde hüner,
Öyle bir cerbeze-i nutku da var kim eyler
Hasminin hakkı dahi olsa elinde iptal.

Geçti şöhrette mülük-ü Arab ü İran'ı,
İttihaz eyledi elkab-i hükümdaramı.
Monitör'lerde Son Altes yazılır unvanı;
Çok mudur Avrupa'ya gitse ukab-ı şanı,
Beykoz'a Gekbüze'den gelse acep mi kartal!

Mazhar olsa gazab-ı pâkine şir-i nerre
Dehşetinden dağılır cismi misal-i zerre.
Muziyat olmasın asayış-i hale garre:
Kahrına uğramadı, uğrasalar bir kerre,
Ne tavanlarda gezer fare, ne dağlarda çakal.

Bazı ahvalde eylerse ağırca hakaret
Herbirinde bulunur bir nice sırr ü hikmet.
Ona tembel demek elbette hatadır, elbet!
Hep teenni-i hakimaneden eyler neş't
Tab'-ı pâkinde eğer var ise cüz'i ihmâl.

Mûn ü Hatem denemez zatının emsalidir
Ki bunun bendleleri lütfu ile malidir.
Arizi sanma bunu, kendisinin halidir,
Himmet ü mesrebi de tab'ı gibi âlidir
Çünkü esma olunur nâsa semadan inzal.

Himmetiyle edeli kaide-i adl zuhur
Nice mazlumların hatırı oldu mesrur.
Böyle lütfun kim eder sükrünü ifada kusur:
Sayesinde o kadar etti cihan kesb-i huzur
Eylemez kimse duasında dakika ihmal.

Nefreti olsa da fâzillara ol kâmverin
Oğlunu terbiye etmek gibidir bir pederin.
Yoksa temyiz eder beyinini şap ü şekerin,
Hanûmanı yıkıldı nice ehl-i hünerin
Canib-i affa eğer olmasa tab'ı meyyal.

Cünkü âlâ sözü eyler kötüsünden temyiz
Nutku tesir eder olsa da gayetle veciz.
Ehl-i hacâta olur her sühani sevkengiz:
Nakd-i vâdi ile hemyan-ı zaruret lebriz,
Zer-i nutku ile ceyb-i fukara malamâl.

Olalı turfe nümayan garabât-ı şüun
Görmedi mislini bu çarsu-yu reyb-i münun.
Hasedinden yeridir yerlere geçse Karun:
Kâle-i servet ü daratına olmaz arşun,
Galle-i nimet-i bigayeti bilmez mikyal.

Servet ü nimeti mahsul-ü tasarruftur, inan,
İrtikâba veremez mesrebi çünkü imkân.
Şu yetişmez mi bu davaya gerekse burhan:
Vali-i Mîsr ile Sultandan alındı ihsan
Maksadı olsa idi cem'-i nükud ü emval.

Gördüğü hizmete emlâki olunsa tatbik
Acayıp haline insaf eder ehl-i tetkik.
Zaten ahşap idi hem kendine nispet ile dîyk,
Beytini, malini yaktıysa eğer nâr-ı harik,
Kârgirini bina eyler onun Beytülmal.

Fetheden âlem-i endîseyi şemsirindir,
Zapteden memleketi tiğ-i cihangirindir,
Veren ümmid-i teceddüt bize takririndir,
Asâfa! himmet-i mahsusâ-i tedbirindir
Eyliyen Devleti bu hadd-i kemale isal.

Bozdu ahlâkını hep Millet-i Osmaniye,
Kalmadı kimsede hiç gayret-i osmaniye,
Gitti eski seref ü sevket-i osmaniye,
Girdi bir halete kim Devlet-i Osmaniye
Hissolunmaz gibidir şâibe-i izmihlâl.

Gerçi pek çok hüner ister yoğu var göstermek,
Onu düzmekten inandırması müşküldür pek.
Eyledi háyli vukuat da yardım gerçek,
Ne dirayet bu ki yirmi senedir vâdederek
Aldatıp Avrupa'yı âlemi ettin iğfal.

Oldu mağlûbu müsahhar sana Sultan-ı Cihan,
Nice yıl ettin onun namına hükm ü ferman.
Ne kadar fîkr ü taaccüp edilirse şayan:
Bu ne talih ki cihan hasmin iken bunca zaman
Müstakillen olasın tahtnîşin-i ikbal!

Vâd-i islaha dahi eylemeyip emniyet
Hikmetamız olan ef'ali sanırlar cinnet.
Her belâyi sana bizzat ederler nispet,
Müslüman lânet eder, gayrimüselman lânet,
Kimseler kıymetini bilmedi hâlâ, bu ne hal!

Bezm-i ülfette soğuktur o kadar germi-i bahs,
Eder insana yılan gibi eser germi-i bahs.
Bu hararetle eğer gider ise germi-i bahs
Erbâine kadar elbette sürer germi-i bahs
İstesem ben ne kadar vasfını etmek icmal.

Ihtiyarım, beni lâl eyledi lütfun, ne deyim!
Vasfına söz bulamam, n'eyliyeyim, n'isliyeyim.
Fâzil-i sair ile bari sözü bir edeyim:
Asafâ, ömrümü evsafına hasreyliyeyim
Bir zaman Kabızı Ervah ederse imhal.

Olarak müstenid-i sime-i afv ü safhin
Nâtini Fâzıl eder, Hayri kulun da şerhin.
Genç iken söylememişi yine zemm ü kadhin,
Fâzil-i pire ateh gelse de söyle medhin:
Soy köpek kalmasa da dişleri durmaz battal.

Gâh dağlarda ve sahrada zamanım geçti,
Gâh Maliyede dâvada zamanım geçti,
Hâsılı hırs ile hülyada zamanım geçti,
Dalkavuklukta mudarada zamanım geçti,
Olmadım şimdiyedek mazhar-i feyz ü âmal.

Nale-i hırsımı encam işitti lütfun,
Bana ilka-yı hayat eyledi gitti lütfun,
Suaranın yüreği yağın eritti lütfun,
Âcizim şükrünü ifada ki etti lütfun
Sem'i maksudumu âhir nefesimde iş'al.

Yes ü hızman ile benzim sararıp solmuş idi,
Ehl-i matlûp saçılımla sakalım yolmuş idi,
Galiba mihnet ile çille dahi dolmuş idi;
Mutasarrıflığa bir kit'a sebep olmuş idi,
Bu kasidem beni valiliğe eyler işal.

Nitekim şehr-i mayıs tipça şifa mevsimidir,
Ehl-i hacâta seher vakti sefa mevsimidir,
Edelim sıdk ile Mevlâya rica, mevsimidir,
Yeter ey hâme, ko tasdii, dua mevsimidir,
Tut yüzün kibleye, aç başını ba saffet-i bâl!

Ta ki ateste bula mürg-u semender me-va
Ede hakisteri kaknusu demadem ihya,
Göstere nesr-i felek cünbiş-i pervaznûma,
Ta ki pervaz ede âfakta simürğ u hüma,
Kepk-i dâratını çâk etmîye şahin-i zeval.

Olmayıp kendisi azürdedil-i bud ü nebut,
Kila Hak kendini vareste-i târiz-i hasut,
Kadd-i matbuu boyunca ola zilli memdut,
Lütf u ihsanı gibi ömrü ola namâdut,
Din ü imanı kadar kesbede feyz ü ikbal.

HARABAT'IN ÖNSÖZÜ

HARABAT'I TERTİBİN SEBEBI

Onbeste degildi sünn ü salim
Kim nazm ile vardi istigalim.
Mevzun söze can verirdi gûşüm;
Eş'ar okusam giderdi huşüm.
Verdi bana evvelâ merakı
Meydan şuarasının nihaki.
Gâhice Garibi'yi okurdum,
Âşık Kerem'e yanar dururdum.
Âşık Ömer'i ki gâh alirdim,
Uçkur sözüne şasar kalirdim.
Tahsinle de etmeyip kanaat
Yağmaya dahi gelirdi cür'et.
Her defter-i si'ri kim tanirdim
Yok nusha-i âhari sanırdim.
Kendim de nazîre der idim gâh,
Amma ne söz, el'iyazu billâh!
Gûş etmesin öyle söz kulaklar,
Alûdesi olmasın dudaklar.
Divançeme onları yazardım,
Mümkürn olsa taşa kazardım.
Kim si'rime atsa tâne taşı
Uğrardı benimle derde başı.
Hicv idi muariza cevabım,
Şemşir-i zeban idi kitabım.

Ol hal ile ruzigâr geçti,
Bir iki hazan, bahar geçti.
Geçti elime çü nusha-i can
Matbu bir iki köhne divan.
Bir kere bu kenze nail oldum,
Bir başka cihana väsil oldum.
Bir pareye bini aferinin,
Pabucu atıldı Gevheri'nin.
Vehbi ile Vâsif'i begendim,
Taklit için onlara özendim.
Derdim edip onları kiraat:
Ya Rap, bu ne sihr, ne keramet!
Bundan daha söz olur mu alâ;
Şirin lâfz ü hureste mâna.
Şu serv ile bak şu kadd ü kamet
Olmaz mı kıyamete alâmet.
Ya bülbûle gül ne hoş muvafik,
Pervane değil mi şem'e âşık!
Humhane yanında cam ü sâgar,
Rindan ile müşbeğe beraber...
Temyize yok idi iktidarım,
Zira bent olmamıştı yârim,
Amma okudukta Gûlsitan'ı
Derketmeye başladım lisamı.
Hem ol sirada bir iki şair
Temyizime oldular müzâhir.
Olmak şuara ile mubahis
Efzayış-i farka oldu bais.
Bir nüktever-i sütude-etvar
Hafız'dan okuttu hayli miktar.
Ol sözlere meşrebim kapıldı,
Gûya kapalı gözüm açıldı.
Oldu bana hace-i dil ü can
Âsar-ı sühanveran-ı Iran.

Oldum nice hamseden güherçin,
Gördüm nice defter ü devavin.
Ettim suara-yı Rum'u tahkik,
Âsar ü zamanlarıyle tatbik.
Gördüm olmuş halef selef hep,
İran suarasına halef hep.

Evvel söze başlamış Nevayı
Taklit ile farisi edayı.
Gelmiş suara-yı Rum pişin,
Kilmiş o edada vezni tâyin.
Taklit ile cün lisan bozulmuş,
Evzan-i aruzi galip olmuş.
Çıktıkça lisan tabiatinden
Elbette düşer fesahatinden.
Fa'lüm fiil olmadan nümayan
Parmak ile idi bizde evzan.
İste bu sebepledir ki el'an
Türkide yok irticale imkân.
Türkide değil bu hal evvel,
Olmuş idi Farisi de muhtel.
Onlar da edip lisani tecdit
Etmis Araba sühande taklit.
Var ise de bazi fazla noksan
Evzan-i Araptır onda evzan.
Biz onlara nispeten cedidiz,
Guya ki Araplara hafidiz.

Âsar-i Araptır ümmü irfan,
Bunlar iki nehrdir, o umman.
Cün gördüm o bahr-i bikeram
Farkeyledim ol zaman cihani.
Evvel gözden geçen hep âsâr
Gözden geçti bütün betekrar.

Gördüm yeniden nice defain,
Buldum yine birtakım hazain.
Ben tab'a bunu esas ederdim,
Şair olurum kıyas ederdim.

Bu şevk ile geçti ruzigârim,
Destimde degildi ihtiyarım.
Bildim ki ben öyle şair olmak
Ayniyle cibal-i sayir olmak.
Ben olamadım eğerci şair,
Oldum su kadar ki fehme kadir.
Sairlik eğerci muteberdir,
Şi'ri tanımak da bir hünerdir.
Helvacıya tablakâr lâzım,
Ol kâra da iktidar lâzım.

Sinnim ki gil ü çeharı geçti,
Atı alan Üsküdar'ı geçti.
Gördüm feleğin vefası yoktur,
Zevk ü elemin bakası yoktur.
Bin yıl yaşasan yine cihan bu,
Gerdîs bu, zemin bu, asûman bu.
Bir kaidedir bu cavidane:
Elbette gider gelen cihana.
Bu âleme itimat olunmaz,
Derd-i ecele deva bulunmaz.
Sihhat bozulur, sehap kalmaz,
Kuvvet gider, ab ü tâp kalmaz.
Perverde-i naz olan o gül ten
Eyler kara toprak içre mesken.
Ol göz ki bakar bugün nehara
Yarın yuva ola mur u mâra.
Hikmet bu belâya çare etmez.
Tedbîr ü hiyel de pare etmez.

Yok faide devlet ü niemanden.
Yok menfaat efser ü hasemden.
Geldi nice bin mülük dehre,
Hep ugradilar bu derd ü kahra.
Yoktur birinin zebanda namı,
Kande o yesar ü ihtişamı!
Amma ukalâ-yı âkibetbin
İdrâk edip bu hali pişin
Meyleylememiş bu dehr-i dûna,
Gaflet ile düşmemiş cünuna.
Çarhin agâh olan huyundan
Bu yağmurun içmemiş suyundan.
Tahsil-i kemale himmet etmis,
Azadeliğe kanaat etmis.
Alemde nice eser bırakmış,
Ezkârını muteber bırakmış.
Gerçi onu ruzigâr almış,
Bu kubbede bir sadası kalmış.

Cün bende bu iktidar yoktur,
Hırsında baka-yı nam çoktur.
Fikr eyler iken bu hale tedbir
Geldi dilime misal-i Kitmir:
Hayvan iken ol vücud-u yekta
Etmis bu cihanda namin ipka.
Erbab-ı Kemale hadim olmus,
Onlar ile ismi daim olmus.
Ben de o tarîka zahip oldum,
İnsanlar ile musahip oldum.
Esna-yı mutalâamda ekser
Gördükçe lâtif ü hoş eserler
Bir deftere kaydeder idim hep,
Amma ki değil idi mürettep.
Tertibile ettim ihtimami,

Mecmuama verdim intizami.
Türki ile Fariside mahlâs
Şairlere çünkü oldu muhtas
Oldu şuarası bunların hep
Tertib-i huruf ile mürettep.
Amma ki Arapta başka âdet:
Geh künnye, geh ism buldu söhret.
Tertipte olmak ile işkâl
Tanzimde ben de ettim ihmâl.
Ebyat ile kitalar serapa
Tertib-i heca ile mukaffa.
Vardır Arabide bazı külfet,
Etmek gerek istikaka dikkat.
Göstermek için nikât-ı nazmi,
Ezman-ı tahavvülât-ı nazmi,
Âsar-ı seleften ittim imlâ
Bir hayli nevadir-i dilâra.
Gerçi sözü bunların kabadır,
Mânaları ilk canfezadır.
İmlâalarını bıraktım öyle
Tâ denmiye sonra söyle böyle.

Cünkim bu dile misal-i mader
Oldu Çağatay lisani mastar,
Terkeylemeğe hicap ettim,
Ondan dahi intihap ettim.
Mâlüm ola ta zaman ne olmus,
Evvel ne imiş lisan ne olmus.
Hem rütbelerince âcizane
Çektim şuarayı imtihane.
Meshurları beyan olundu,
Âsar ile imtihan olundu.
Hükmeyledim ekseriyet üzre
Si'rindeki istikamet üzre.

Ben anladığım kadarca yazdım,
Vakt olmadığı, muhtasarca yazdım.
Madam ihlâstır esası,
Mâzur ola varsa da hatası.

Asar-i muasirinden hem
Maruflar oldular murakkam.
Şayet ki ola deyu taaddi
Temyizine etmedim tasaddi.
Müstakbele şimdi hükmolunmaz,
Gaipteki cifr ile bulunmaz.
Mümkündür, eder Cenabı Biçün
Karun'u geda, gedayı Karun.
Bugün görünen sana muhakkak
Yarın ola galib ü muzaffer.
Madam eseri durur hayatın,
Mamuldür irtikası zatin.
Ayrıldı bizimle çunkü eslâf,
Varsın bizi de ayırsın ahlâf.
Göstermek için hatâ, sevabı,
Her siveden ettim intihabi.
Her şey ki bana bîhin göründü,
Şayeste vü dilnişin göründü,
Mecmuama eyledim anı kayt,
Gûyendesi Amr imiş yahut Zeyt.
Fikret, ne kadar kitap gördüm,
Cem'inde ne piç ü tâp gördüm.
Rindan eder onda cün mülâkat,
Koydum adını onun Harabat.
Mescit desem itimat olunmaz,
Şairler o yerde çok bulunmaz.
Şairlere mey verir musafat,
Rindanın olur yeri harabat.

TÜRK SİIRİ

Eslâfta Ahmet ü Necati,
Avare vü dilşikeste Zati,
Türki sühane temel komuşlar;
Gerçi temeli güzel komuşlar,
Etmeke lisanımız tagayyür
Ol şiveyi güç bize tasavvur.
Mazmunları gerçi pek metindir,
Elfazi da ol kadar getindir.
Tarz-i gazel ü kasidebazi
Nahos o kadar ki vezn-i tazi.
Dan ile igen de ler dürür ler
Her beytte birbirin sürürlər.
Ya hasv ü imale vü zihafât
İnsat edene belâ-yı âfat.
Belki o zaman için güzelmis,
Lâkin sonra lisan düzelmis.
Olmus bu tebeddül-ü lisana
Bais iki husrev-i yegâne:
Sultan-i cihan Selim-i Evvel,
Hakan-i müeyyed ü mübecceł,
Etmis o şehenseh-i muzaffer
Mulk-ü sühani dahi müsâhhâr.
Ekser sözü farisidir anın,
Makbul ü müsellemi cihanın.
Yok, Rum aranır ise seraser,
Ol şivede farisi demiş er.
Olmakla geh-i cihan-i mâna
Divâni durur cihanda hâlâ.

Oğlu dahi padişah-i irfan,
Sahipkanun, Han Süleyman,
Görmüş idi terbiyet pederden,
Elbette çıkar güher güherden.
Tesis-i bina-yı devlet etti,
Tanzim-i lisana himmet etti.
Zâhirde vü âlem-i sühande
Kendisine halkı kıldı bende.
Surette değil fakat cihangir,
Mülk-ü hüneri de etti teshir.
Verdi bu iki geh-i fazilet
Hem devlete hem lisana viüs'at.
Meclislerine nedim-i dahil
Olmuş idi zümre-i efazıl.
Himmetleri ile oldu mevcut
Bir İbni Kemal, misli mefkut.
Hem etti Ebüssuut'u is'at
Ol iki şehenshî-i melekzat.
Bu iki hünerver-i yegâne
Pek çok medet ettiler lisana.

Baki idi nice sayf ü kânun
Perverde-i has-i Şah-i Kanun.
Olmuştu o padişah-i nekkat
Hem padişah ona hem de üstat.
Her sı'r verişte, Şah-i zişan
Hem rütbe verirdi hem de ihsan.
Zâhir görünür kasidesinden,
Tavr-i gazel-i güzidesinden
Kim tarz-i kadime kisve vermiş,
Sı'r onun eliyle şekele girmış.
Baki'ye seza olunsa tayin
Tâbir-i müceddid-i nohustin.
Amma yine bazı köhne tâbir

Baki'de eder derunu tekdir.
Sonra edilip bu sive tecdit
Âsar-i acem olundu taklit.
Evzanda taharrüz-ü zihafât,
Teksir-i tetabu-u izafât,
Cümle edevat-i vasf-i terkip,
Tevsi-i teselsül-ü terakip,
Birden girdi bizim lisana,
Hep nameler oldu sairane.
En cay-i taaccübü bu babın
Baisleridir şu inkilâbin:
İstanbul iken makarr-i irfan,
İstanbul iken metaf-i büldan,
Yaptı iki taşralı bu hali,
Van'lı birisi, biri Reha'lı.
Yani biri Nef'i-i sühâver
Hem diğerî Nabi-i muammer.
Bunlardır eden lisani tevsi,
Bunlardır eden beyanı tenvi.
Bunlar verdi zebana zinet,
Bunlar verdi beyana suret.

Türki dili evvel idi yekta,
Etti onu farisi dübalâ.
Hem öyle yakıştı iki gevher,
Gûya ki karıştı şir ü şekker.
Yahut iki bahr-i ilm ü irfan
Birleşti beraber oldu umman.
Yok, üç deniz oldular ferahem,
Ondan çıktı bu bahr-i âzam.
Zira arabi lisانla evvel
Olmuş idi farisi mükemmel.
Osmanlı lisani bu lisandır,
Fikreyle, ne bahr-i bikerandır.

Osmalı lisânını bilen zat
Bir bennadir ki hazır alât;
Birkaç türlü edata nail,
Birkaç nevi inkilâba kabil.
İmalde hiç külfet olmaz,
Teftişte tab'a zahmet olmaz.
Herhangi hayal ise musavver
Elfazi gelir onun beraber.
Sair lüsün-ü atikanın hep
Mâkulâti olur mürettep;
Kat'a o huduttan çıkmaz,
İnsan buna ya nasıl sıkılmaz!
Manzum ise bahusus o suret
Birkaç kat olur o demde külfet.
Tazyik-i aruz bir cihetten,
Hem kafiye vü redif rehzen.
Tahsine olur kati sezavar
Bir dilde güzel diyenler es'ar.
Amma ki bizim lisânimizda
Her türlü edat yanımızda.
Efkâr-i Arap, hayal-i İran,
Mahsul-ü memalik-i Horasan,
Her hangisine uzatsa desti
Mümkür dolmak kişiye testi.
Herhangi hayal gelse akla
Biz kadırız onu lâfza nakle.
Böyle var iken lisanda vüs'at
Var der yine bazilar zaruret.
Mahrekte muhalif iken ash
Eyler ayn'a gü hemze vaslı.
Met verdi kimi elifle nuna,
Verir hareke kimi sükûna.
Der okla akıl ibaretinde
Camî dahi çaaan suretinde.

Sorsan bu tekellüfata illet,
Der: Veznde çünkü var zaruret.
Lâyik mi ki şairim diyen zat
Farketmiye mahrec-i hurufat!
Kim eyler onu bu sehve icbar?
Mahdut mudur diyar-ı efkâr?
Eslâfta gerçe var zihafât,
Yoktur böyle veli hurafât.
Sabit, Sami bu sehvi etmiş,
Ragip, Asım o isre gitmiş.
Bunlardaki sehv sonra güya
Sair şuaraya oldu fetva.
Çok şair-i ehl-i tab'ü maye
Taklit ile düştü bu hataya.

SAIRLIK VE ŞARTLARI

Vardır iki şartı sairiyet:
Evvelkisi kabili-i hilkat.
Bazı kula Hak eder inayet,
Bir nimet-i hâstır tabiat.
Sair sair doğar anadan,
Asarı görünür iptidadan.
Sair daha tıfl iken ayandır,
İrfanına mesrebi nışandır.
Her tarz ü edası lâubali,
Bir başka revîste cümle hali.
Mesken eder etmez işbu şehri
Göya ki görür cünun-u dehri.
Fikrini salâha salik eyler,
Bilmez ki umuma kemlik eyler.
Başlar o zamandan ihtilâfa,
Evza-i umum ile hilâfa.
Hem başlar o demden iptilâalar,
Ömrünce mubareki belâalar!
Cün hür olarak gelir vücuda,
Güktür koma sairi kuyuda.
Cokluk onu bağlamaz akait,
Teshir edemez onu fevait.
Etmez zer ü sim için mudara,
Olmaz kadem-i ricale ruhsa,
Rizki ile eyleyip kanaat
Sürmez yere cephe-i daraat.

Dehrin saymaz gam ü safasın,
Zira feleğin bilir vefasın.
Bir saire münteha-yı maksat:
Bir şîşe şarap, bir semenhat.
Medhinde eğerci eyler itra
İste sana eylemez mudara.
Si'rinde diyen yalan dolan söz
İste sana söylemez yalan söz.
Cün iste umummadir netayıç,
Şahsin kalır onda nef'i hariç.
Her kim ki işinde sadık olmaz
İnsan demek ona lâyik olmaz.

Sani-i sürüt-u şairiyet:
Tahsil-i maarif ü fazilet.
İlm olmasa şair olmaz insan:
Dilsiz söze kadir olmaz insan.
Sâyeyle ulûma mukdimane,
Ezcümle bedi ile beyana!
Si'r-i Araba tevessül eyle,
Nahv ü lûgate tevaggul eyle.
Nazm-i kudema ve fenn-i tarih
Gülnahl-i fesahate bün ü bîh.
Gelse bir araya saye vü mihr
Olmaz bir arada cehl ile si'r.
Olsa ne kadar kavi-tabiat
Yoktur cahil sözünde kuvvet.
Pek tab'ına itimat edenler
Bulsa dahi bazı hoş sühanler
Bilmezlik ile düşer hataya,
Uğrar başı cehl ile belâya.
Ya söyle sözü, güher nisar et;
Ya samt ü sükûtu ihtiyar et!
Vardır daha bir nice vesail,

Eş'ar olur onlar ile kâmil.
Si'r olmak için cedid ü fahir
Şairde gerek ferağ-i hatır.
Olmaز harem-i derunda makrun
Ekmekçi telâsi ile mazmun.
Şair olamaz egerçi zengin,
Fakr ile de kalmaz onda temkin.
Âlemde budur hele mücerrep:
OlmaZ işi şairin mürettep.
Talih akla muavin olmaz,
Baht ile hüner mukarin olmaz.
Şairde gerek o rütbe sâman
Ta olmaya payimal-i nadan.
Ya ates-i aşk ile olur zâr,
Ol hal ile ede nazm-i güftar.
Yahut müteessir ola şair
Ta şîri dahi ola müessim.
Memduh ya kadrdan gerektir,
Söz gevher ü müstemi mehenktir.
Yahut ola meclis-i sühande,
Bahs edile si'r o encümende;
Eş'arına olalar muarız,
Efkârına olalar münakız.
Terkeyliye kibr ile inadı,
Hasretmiye nefse itimadi.
Vaki göricek bir itirazı
Insaf ile hakka ola razi.
Terk ile isabet iddiasın,
Islah ede der'akap hatasın.
Vardır nice hotpesend-i nadan,
Kendin sanıp eddal-i sühandan.
Toplar başına bir iki cahil
Efkârda kendine mümasil,
Eyler hezeyanın onlara pey;

Onlar tahsin eder peyapey.
Hem der ki zi sairi eser nist,
Ustad-i sühan menem diger nist.
Bilmez ki eder o gâv-i natik
Kendisine kendisi fenalık.
Si'ri ile fahreder cihana,
Yok, humkunu neşreder cihana.

İster isen anlamak cihani
Öğrenmeli avrupa lisani.
Etmis orada fünen terakki,
Tahsilden eyleme tevakki.
Bilmek gerek ordaki fünnü;
Terkeyle taassub u cünunu!
Onsuz kişi tam şair olmaz,
Bir kimse lisanla kâfir olmaz.
Sende var ise eger hamiyet,
Tahsiline eyle sarf-i himmet,
Kıl tercüme onları ziyade
Ta milletin ede istifade.
Eş'arına hem de eyle dikkat,
Onlarda da başkadır fesahat.
Mir'at-i dilin olur mücellâ,
Niru-yu tabiatın dü balâ.
Ahzeyle sanayı ü ulûmun,
Terkeyle zemaim ü rüsumun.
Taklit ile aslim unutma,
Milliyetini hakir tutma!
Sair akvama meyli akmaz:
Kipti kiptiliğin bırakmaz.
Ondan alçak gerek ki maye
Milliyetin etmiye vikaye.
Bilmem ki neden her işte mutlak
Avrupaliya mukallit olmak!

Onlarda bu fikr-i fasit olmaz,
Yekdiğerine mukallit olmaz.
Fikretmeli ki Cenabı Biçün
Ettikte beşerle arzi meskûn
Her iklime havas vermiş,
Her kavme mizac-i has vermiş.
Mümkür müdüür etme bir firengi
Afrika'da hemmizac-i zengi!
Kabil mi ede Racine, Lamartine
Nef'i gibi bir kaside tezyin!
Mümkür mü Senayı vü Farazzdak
Moliere gibi bir tiyatro yazmak!
İklimde hükümi yok mu farkın,
Vaziyeti bir mi Garb ü Şarkın?
Olmaž mı tehalüf-ü cibilli,
Yekşive midir tiba-i milli?

Onlarda gelen sühanserayan
Bir başka zeminde oldu gûyan.
Onlardaki ehl-i nazm ü tâbir
Ahvali eder sühânle tasvir.
Bir gülşeni vasfa etse agaz
Eşkâlini evvel eyler ibraz.
Eyler tafsil tûl ü arzin
Söyler ahval-i tab'-i arzin.
Etraf ü civarını unutmaz,
Hattâ has ü hârını unutmaz.
Şairleri müzlere taparlar,
Sanatlı tiyatrolar yaparlar.
Bir vakayı onda dercederler,
Mahsul-ü kuvayı harcederler.
Eylerken o haleti tasavvur
Elbette eder kişi teessür.
İcra etse onu hususâ

Üstat oyuncular, ne alâ!
Lâkin böyle eserlerin hep
Ahlâk-i umuma sanma mektep.
Yüzde biri maksada müsadif,
Doksan dokuzu ona muhalif.

Es'ar nekave-i zebandır,
Miyar-i belâgat-i lisandır.
Ayinesi si'rdir lisanın,
Her kâri lisanladır cihanın.
Es'ara gelir ise tenezzül
Elbette lisan bulur tezelzül.
Ef'al-i beşer olur müşevves,
İşlerde zuhur eder keşakes.
Olmaž zib-i simah-i rağbet
Avaz-i evamir-i hükûmet.
İste bu sebepledir ki sahan
Etmis guarayı gark-i ihsan.
Sair vüzera gibi efazî
Teşrifata olurdu dahil.
Var mı acaba mülûke lâyık
Sair gibi bir nedim-i sadık!
Memduha eder o ehl-i hikmet
Dünyada vü ahirette hizmet.
Dünyada senasın eyler ifa,
Ukbada iken de namîn ipka.
Bu dehre nice şeh-i cihanban
Geldi gitti, olundu nisyan.
Bir Gaznevi nam ü şöhret aldı,
Sehname'de çunkü ismi kaldı.
Sadi eğer etmeseydi irat
Kim eyler idi Etabek'i yat?
Ezkâr-i Hüseyin Baykara'yi
Hifzeyledi Cami yü Nevayı.

Madâm kelâm cavıdandır,
Eş'ar dahi ebetnişandır.
Her hoş söz kim gelir zebana,
Âlemde kalır o cavıdane,
Amma dedığım sühân sühandır,
Nedretle çü dürr-ü bisemendir.
Gevher bedel ona elbet olmaz,
Tahsinden özke kıymet olmaz.
Durdukça cihan durur o gevher
Manend-i kiyam-i asl-i cevher.
Olmaz o kelâmi mahve bais
Enbuh-u takallüb-ü havadis.
Bir böyle edibe dense şayan
Fermanferma-yı mülk-ü irfan
Kim mülk-ü sühande bimuhaba
Fermanını hame eyler icra.
Epkâr-ı maani-i mürettep
Saf saf dizilir huzuruna hep.
Eyler o sühانver-i cihangir
Bir fikr ile bin cihani teshir.
Başında egerçi tacı olmaz,
Divan-ı mürettebi bozulmaz.
Ta haşre kadar durur mukarrer
Sahip-divan olan hünerver.
Düşmanları mahvolur zamanda,
Fazlin eseri kalır cihanda.
Hayr ile kalır felekte namı,
Budur fuzalânın intikamı.

OSMANLI ŞAIRLERİ

Türki eş'arı ehl-i tahkik
Üç sınıfa eder bina vü tefrik:
Baki'ye gelince nazmgûyan
Oldu Kudema-yı ehl-i irfan;
Ondan Nabi'yedek Evasıt,
Eş'ar henüz degildi sakit;
Ondan sonra gelir Evahir,
Bu sınıfta şair oldu nadir.

Evsafka Nef'i-i sühansaz
Sultan-ı serir-i mülk-ü icaz.
Hemrah olamaz onunla yâran:
Şehbaz ile save olmaz akran.
Ol tarz-ı beyan, o hüsn-ü üslûp,
Ol tavr-ı bedi o vech-i mergup!
Her matlaba hastır edası,
Her nağmede başkadır sadası.
Bir harbi ederse vasfa agaz
Guya iştir kulaklar avaz.
Bir arbede, bir hûcum-ü çalâk,
Pür hançer ü miğfer ü çekâcâk.
Bir hamle eder ki hasm-i dine
Guya iner aşiman zemine.
Öyle kılıç urdurur ki farzi
Eyler iki pare gâv-ı arzi.
Bir espi beyana bulsa meydan

Seyrine eder buraki hayran:
Gitse olur ates-i cihansuz,
Durduktta bir afet-i dilefruz.
Bir hanenin etse vasfini yat
Eyler onu sanki cennet-abat.
Fahriyede yoktur ona sani,
Meshur eder âdemi beyani.
Ettikte kasideye seragaz
Ta âhiradek olur yekâvaz.
Tab'ında olur hilâf-i âde
Gittikçe müsaraat ziyade.
Nef'i bunu sanma müft bulmus:
Üç padisehin nedimi olmuş.
Sultan Ahmet, Şehit Osman,
Dördüncü Murad-i Kahraman-san
Sair idiler hem ehli perver;
Nef'i nasıl olmasın sühانver!
Her şah-i sühانinası arif
Etmiş onu garka-i avatif.
İnsan ki görür bu itibarı,
Gitmez mi elinden ihtiyarı!
Etmez mi kelâma bezl-i imkân
Sözden gören iltifat ü ihsan!
Lâkin felege hüner gerekmekz,
Her bari çeker, bu bari çekmez.
Gerdun yedi başlı bir yılândır,
Melsuu bütün hünerverandır.
Bir kaç gün olursa da müsait
Encam eder revacı kâsit.
Eltaf-i sıpihr bizde kalmaz,
Hangi nefesi verir ki almaz?
Sultan-i Cihan Murad-i sair
Ağzına döker iken cevahir,
Ne eyledi ise etti gerdun,

Kıldı o şehidi garka-i hun.
Bayram gibi bir har-i zemane
Kılda o yegâne-i cihana.
Hem Sabri-i hoşeda-yı sair
Nefi ile oldular muasır.
Âsarı lâtif, lik azdı.
Bir berceste kaside yazdı,
Amma ne kaside, pay ta ser
San süpha-i dürr ü ikd-i gevher.
Güya ki sıkıp bütün havâsin
Cem' eylemiş onda hep kuvasın.
Bir vadi-i hastır o vadi,
Kimse söze vermedi o tadi.
Bir matlai var gazelde hattâ
Mûciz dedi ona ehl-i mâna.
Elhak o sühان güzel sühandır,
Nef'i dahi ona giptazendir.
Peyrevliğin iltimas eyler,
Ol nazmdan iktibas eyler.
Yok başka sözü eğerci böyle,
Divan değer ol kaside söyle.

Ol asrda bir danı Riyazi,
Bağ-i sühânin gül-ü beyazı.
Bir sair-i pâk-i nüktedandır,
Meydan-i hünerde pehlivandır.
Pakize kasideler demiştir,
Berceste neşideler demiştir.
Fahriyeleri beligidir pek,
Zaten güzeli ne hacet övmek.
Nabi dahi söylemiş kasait,
Amma ki makule-i zevait.
Uymaz ona pek kaside nazmı,
Tevhid'idir en güzide nazmı.

Sulhiyesi, Nât i dilnigindir;
Azliyesi bir güzel zemindir.
Ancak görünür ki külvet etmis,
Güya cebr-i tabiat etmis.
Bir öyle hünerver-i sühanza
Yazmak gerek idi ondan âlâ.
Nabi'ye Münif iken mukallit
Ondan eblâg demis kasait.
Nabi'ye yaraşır idi hakka
Ol iki kaside-i dilâra.
Zira iki müntehap eserdir,
Emsali görülmemiş güherdir.
Amma ki gazelde Nabi-i pir
Olmuş o da Husrev-i cihangir.
Tâkid-i rekike uğramaz hiç,
Eyler okudukça tab'i tehyiç.
Yok zerre tenafür-ii ibarat,
Hot mali gibidir istiarat.
İrsal-i meselde misli yoktur,
Bu şivede söz egerci çoktur.
Olmaz o şeker gibi ibare,
Ol terkibat-ı hoşgûvare!
Destinde misal-i mum terkip
Kastettiği şekl ile bulur zip.
Terkipte tarzı farisidir,
Etvar-i Acem mümarisidir.
Nabi'ye bu intirâdir has,
Teslim eder onu ehl-i ihlâs.
Raşit ile Vecdi, Lem'i, Rami,
Ragîp, Asım, Münif ü Sami
Ol mektebe oldular müdâyim,
Ol haceden oldular mülâzim.

Âsar-i Fuzuli-i Iraklı
Vadi-i gazelde hayy ü baki.
Yanıktır o aşıkın kitabı,
Nazmında kokar ciğer kebabı.
Etmez gazelinde fikr-i sanat,
Sanat olur onda bîsinaat.
Peyrevleri olmaz ona emsal,
Taklit olunur mu kıyl ile kal!

Hem bir dahi Eski Naili'dir.
Pakize-sûhan, edip şair.
Elfazı selis ü müntahaptır,
Mazmunları bais-i tareptir.
Tenkih eder sözü o dâna,
Bercessedir onda lâfz ü mâna.
Bu yolda veli kelâmi çok yok,
Melbusundan bürehnesi çok.

Ruhi ile Hami-i sühansaz
Yekşive vü yek'eda, yekâvaz.
Cün ikisi de Irak'tandır,
Ehl-i dil ü sahib-i sühandır.
Onlarda veli güzide eş'ar
Güya ki çemende nadir ezhâr.
Divanları, misftan ziyade,
Ya haşv ya bimeze ya sade.
Ruhi'ye veren kemal-i şöhret
Terkibinde olan letafet.
Amma ki eğer beveçh-i tahkik
Seng ü güheri olunsa tefrik,
Azdır sühân-i giranbahası,
Bakisi acuzeler duası.

Tanzim-i gazelde bir de Yahya
Bir vadi-i has kılmış ihyâ.
Nazik sözler sözü begayet,
Bir sadelik içre bin letafet.
Gûya kirilir elinde elfaz,
Mazmunları ruhu eyler ikaz.
Bu şivede bir dahi Bahayı
Bülbül ves eder sühanserayı.
Pek dilkes ü aşıkane sözler,
Târiz eden yabana sözler.
Sonra bu yola Nedim gitmiş,
Taklit etmiş, ziyade etmiş.
Elfaza yeni hizap vermiş,
Bir kat daha ab ü tap vermiş.
Lâkin gâhi tecavüz etmiş,
Ta mertebe-i mizaha gitmiş.
Bir cisme demek için musaffa
Yaptırdı kamer ile murabba.

Sabit dahi şair-i metindir.
Ol tarzda sahib-i zemindir.
Bir nât-i serifî var ki dilkes,
Miraciye dahi ona eş.
Ekser sözü istilaha dair,
Mazmunları var, değer cevahir.
Lâkin onu kayd-i darb-i emsal
Vadi-i zihafa eyler ırsal.
İzzet ile hem Nazîm ü Sami
Bir şivede nazmeder kelâmi.
Hakka ki Nazîm hoş-edadır,
Vassaf-i Habib-i Kibriyadır.
Hiç kimsede yoktur ol tabiat,
Bir şaire olmadı bu devlet.
Elgîpta o pir-i pâk-rayâ,

Sarfetmedi ömrünü hebaya.
Hasreyledi nâte rûzigârin,
Hazırladı gitmeden mezarin.

Parlak görünür egerci Sami,
Teşviş eder ekser-i kelâmi.
Eyler sözü gâh öyle muhtel,
Etmez onu dert akl-i evvel.
Birbirine sözleri değil eş,
Aybaşları yazdığı müsevvves.
Etmez ise iltizam-i külfet
Rengin sözler sözü begayet.

İzzet Paşa da hoş-edadır,
Vardır galati velik nadir.
Âsarı egerci çok değildir,
Matbu kelâmi yok değildir.
Şayandır olur ise müfahir:
Methetti onu Münif-i şair.

Vehbi-i Kadim nüktedandır,
Asrında reis-i şairandır.
Var haylı kasidesi mükellef,
Var nice gazelleri müreddef.
Amma ki o asrin iktizası
Etmış onu yave müptelâsı.
Söz bulmak için mizaca evfak
Söz bulmağa olmamış muvaffak.
Divanı egerci var mürettep,
Haşv ile zihافتan mürekkep.
Es'ari dökülse hep huzura
Gelmez sekiz on gazel zuhura.
Hem Köprülüzade, merd-i kâmil
Esat Paşa-yı bimuadil,

Hasim'dir ona gazelde mahlâs,
İklim-i sühân ona muhassas.
Mazmunları var ki ruh-u dildir,
Bilmem niye müstehîr degildir.
Divanını görmedim mürettep,
Buldum bir iki gazel ki ağrıp.
Böyleyse eğer bütün makali
Yoktur ona bir eş ihtiyâli.
Bir de bu sülâleden sühânza
Abdullah namı hem de paşa,
Nazm-i arabide ol muvaffak
Ya İbni Huface ya Farazdak.
İgrak denirse müddeama,
Bul nazmini bunda, bak kelâma.
Zannetme ki müntahap o sözler,
Divanı da böyledir seraser.
Bu iki hafidi Köprülü'nün
Fahrıdır o dude-i güzinin.

Asım ile Ragip oldular hem
Şeyhüllâm ü sadriâzam.
Sözde ikisi dahi metindir,
Gayette lâtif ü dilnişindir.
Yekdiğere lik olunca nispet
Ragip'tir olan müreccah elbet.
Eş'arda mühmelâti yoktur,
Azdır pesti, bülendi çoktur.
Si'rinde olur o merd-i nâkit
Nabi ile Saip'e mukallit.
Bahr-i hüner idi sinesinde,
Fazlı görünür Sefinesinde.

Vehbi'ye lûgatte yoktur akran,
Tuhfe ile Nuhbe iki burhan.

Elhak bu iki eser güzeldir,
Yok misli denir ise mahaldir.
Bilhassa Nuhbe müntâhaptır,
Keşşaf-i belâgat-i Araptır.
Hostur dahi mesnevisi, elhak;
Nabi'ye ikinci dense elyak.
Amma ki kaside vü gazelde
Benzer kokusuz güne cebelde.
Eş'arı, değil tabiatıyla,
Söyler sözü ilm kuvvetiyle.
Bir de ne acep ki halkı ol bir
Sirketten edip hemare tâhzir
Eyler iken itina özüne
Uğrar kendi büyük sözüne.
Divanında o müfti-i fen
Düzdü sühânin dilin keserken
Manzumesi Mirza Nasir'in
Divanında durur o pirin.
Ketminde acep tekellüf etmiş,
Tahrif etmiş, tasarruf etmiş.
Sanmış onu kimse duymamıştır,
Hayfa ki gîlâfi uymamıştır!
Ol nazm-i güzin durur seraser
Ateşkedede misal-i ahker.
Vâsif dahi bir lâtif şair,
Malûmatı velik kasır.
Yara-yı tabiat ile söyler,
Gayette selâset ile söyler.
Vehbi gibi ilmi olsa kâmil
Nabi'ye olur idi mümasıl.
Vehbi'ye verilse tab'- vâsif
Bir şair olurdu tam ü arif.

Yok Rum'da mesnevi demis çok,
İran'a kıyas olunsa hiç yok.
Bu yolda imam-i ehl-i irfan
Mevlit eserin yazan Süleyman.
Oldur şuara-yı Rum'a üstat,
Oldur eden ehl-i nazmi irşat.
Manzum o menakib-i mukaddes
İspat-i kemal için ona bes.
Bilmem ne sühandır ol sühanler,
Aşüfte olur hep işidenler.
Ya Rap, o ne suziş, ol ne sözdür!
Surette eğerci sade, düzdür,
Aşk u sühan onda müçtemidir,
Baştan başa sehl-i mümtenidir.
Dört yüz seneden beri efazıl
Bir söz demedi ona mümasıl.
Tanzirine çok çalıştı yâran,
Kaldı yine bikr misli Kur'an.

Seyhi dahi gelmiş ol zamanda,
Bir haylı eser komuş cihanda.
Elfazı veli kaba begayet,
Mânaca da yoktur onda lezzet.
Etmış idi sonra Zati-i pir
Pervane vü Şem'i nazm ü tahrir.
Gerci sühani biraz kabadır,
Çok sözleri var ki dilrubadır.
Ondan sonra seza-yı itra
Sahip-**Hamse** edib Yahya.
Olmuş idi ol güzide şair
Sahipkanun ile muasır.
Seyf ehli idi o ehl-i temyiz,
Seyfi kalemi gibi idi tiz.
Görmüş onu Sonradan Atayı

Hamse yazıp etmiş iddiayı.
Lâkin biri gül, ikinci kıldır;
Beş parmak yeknesak değildir.
Manzume-i dilkes-i Fuzuli
Hayran eyler hele ukulü.
Leyli Mecnun eğerci çoktur,
Amma ki bunun misali yoktur.
Hakani cihan-i nazma bakan,
Yok Rum'da ona misl ü akran
Bir **Hilyesi** var ki muhtasdardır,
Ama sözü serteser güherdir.
Bir tarzda nazmeder makali
Tanzirinin olmaz ihtimali.
Yok şüphe ki feyz-i Ahmedidir,
Bir mucize-i Muhammedidir.
Cevri vü Nahifi ile Şakir
Hep ol eserin mukallididir.
Hakka ki Nahifi-i hünerkâr
Yazdı nice bergüzide âsar.
Tahsin o şair-i kaviye
Kim tercüme yazdı **Mesneviye**.
Manzum olarak o eyledi hem
Her beytini türkiye mütercem.
Fikr et, ne kadar bezaat ister,
Bu nazm ne istitaat ister!

Nabi de bu yolda pehlivandır,
Hayriyesi fazlına nişandır.
Ol hüsн-ü eda, o hüsн-ü tâbir
Eyler işiten kulağı teshir.
Her unvan bir güzide misra,
Her hutbede bir yegâne matla.
Zannetme ki azimayış etmiş,
Ehl-i hünere nümayiş etmiş;

Sanat ile eylemiştir ol pir
Asrındaki hal-i mülkü tasvir.
Zulm-ü vüzerayı söylemiştir,
Hal-i fukarayı söylemiştir.
İlm ü edep öğretir zamana,
Tâlim-i kemal eder cihana.
Amma ki denirse Hayr-Abat
Hayriye ile denir mi hemzat?
Ben de ederim bu kavlı teslim:
Hemhal olamaz üçaca tesnim.
Hayriye kemali onda gaip,
Haklı görünür biraz da Galip.
Za'fin görüp onda şır-i nazmin
Sürmüş üzerine pir-i nazmin.
Ol şevk ile Hüsn ü Aşk'ı yapmış,
Elhak, dede can külâhi kapmış.
Sarfeleyip ona cümle tabi
Pek sivelî yazmış ol kitabı.
Gelmıştır o şair-i yegâne
Güya bu kitap için cihana.
Lâkin niçin ol dilir-i bâhis
Hayriyeden açmamış mebahis?
Bir harf demez risalesinde,
Almaz yada makalesinde.
Hayrâbad'ı hele beğenmez,
Hayriyeye ya niçin özenmez?
Cün maksadı imtihadı, bence
Akva ile tutmalydi pençe.
Hem de yaraşır mı bir dilire
Fahr ede tagallüp ile pire!
Cün gelmez bir çiçek ile yaz,
Diğer sözüne nazireler yaz!
Divanını aç elinle söyle,
“Beş beytine bir nazire söyle!”

Sinf-i Müteahhîrin'e serdar,
İzzet Molla, o rind-i güftar.
Her yolda lâtiftir beyanı,
Olmaç hele Mihnet-i Kesân'ı!
Gerdunedeki güzel hayali,
Ayineler ile hasbihali!
Îrfanına hiç söz bulunmaz,
Tahsin ona ya nasıl olunmaz!
Görmüş mü acap sipihr-i devvar
Bir öyle sühanver-i fedakâr!
Baş koydu bu Devletin yolunda,
Can verdi bu milletin yolunda.
Nadanları men' için hatadan,
Kurtarmağa Devleti belâdan
Kendi başını kodu belâya,
Sivas'ta uğradı kazaya.

TANRIYA ŞÜKÜR VE ÖZÜR DILEYİS

Bu bezmde buldu cay-i âram
Türk ü Acem ü Araptan âlâm.
Hem herbiri oldu onda zahir,
Âsar-i güzidesiyle hazır.
Gûya ki müşaare ederler,
Nazm ile müfahare ederler.
Eslâf-ı sühânveranı gûya
Bu mahşer-i evvel etti ihyâ.
Bunda eser iledir keramât,
Mahşerde amelledir mükâfat.
A'mal kitabıdır bu âsar,
Sârikların onda hali düşvar.
Cem' olmadı cem' olaldan ecsam
Bir encümen içre bunca akvam.
Ben dördünü bunda hazır ettim,
Gûya cem'-i anasır ettim.
Bu unsur ile, misal-i Isa,
Si'r ölmüş iken ben ettim ihyâ.
Sad sükr, beni Kerim-i Mutlak
Bu hizmete eyledi muvaffak.
Şübbân-ı hevesnûma-yı tanzim
Etsin bu kitabı levh-i tâlim.
Ehl-i dile bergüzarım olsun,
Şairlere yadigârim olsun.
Ey hazır olan bu bezm-i nazma,

İnsaf ile kil nazar bu bezme!
Sade göricek bir intihabi
Târiz için eyleme şitabı!
Ol nazm ki sence rayegândır,
Bir diğere hoş gelir, cihandır.
Âlem sana münhasır değildir,
Herkes bu cihanda bir değildir.
Uygun düşse meale bir beyt
Divan değer ehl-i hale bir beyt.
Tercih olunur bütün kelâma
Bir misra müttefik makama.
Hem bir de bu bezm muhtasardır,
Âlâ sözü sanma bu kadardır.
Bir bahr-i cevahir içre daldım,
Ben muktedir olduğumca adım.
Bir katradır ancak aldigim hep,
Derya yine durmada lebalep.
Kim eylese itiraf-ı noksan
Mâzur tutar kâremnihadan.
Bir cismde olmayınca sıhhat
Hatırda da olamaz selâmet.
Ben eyler iken bu nazmı tezyin
Rencur idi cism ü can gam-âgin.
Geldim geleli bu hakidana
Açtırmadı göz bana zemane,
Eskam ile geçti ruzigârim,
Alâm idi cümle berk ü barım.
Yazdım ne ise şikeste beste,
Malûm değil mi hal-i hasta!
Memûlüm odur ki ehl-i irfan
Bu özrü tutar kabule şayan.

Ziyad Ebuzzaiya
Koleksiyonu

İÇİNDEKİLER

ZİYA PAŞA'NIN HAYATI	3
ZİYA PAŞA'NIN ŞİRLERİ	5
TERCİBENT	31
TERKİBİENT	42
TERCİBENT	54
MÜSEDDES	55
GAZELLER	61
KİTALAR VE BEYİTLER	76
ŞARKI	77
TÜRKÜ	78
ŞARKI	79
ŞARKI	80
ZAFERNAME	82
HARABAT'IN ÖNSÖZÜ	94

